Træ- og Udskjærings-Arbeide

til

Husflidens Fremme i Norge

af

P. Chr. Asbjørnsen,
Forstmester.

Ved Understøttelse af Selskabet for Norges Vel udgivet,
med 114 Tegninger i Træsnit.

Christiania 1862.

P. F. Steensballe.

Trykt hos Brøgger & Christie.

N. De Commincks Lunch N. 1852
Morgenblad mas Japan

Efterskrift Morgenbladet 1863 Nr 310. 9de Nov.
Agronom Jacobsens Beretning om Departementet Ræf i 1862. Fr. Tyldens Forretning

Kommerciel-statistisk Skrift (af Fr. Lundtoft) i Morgenbladet 1862. Nr

Stenballe Norgesamlingen

B Gartnerlærk 1861. 261. af Efterretning om Trækjørerforbrugets Udviklingen og fabrikmæssige Drift i Danmark. (Forfatteren beskriver det at Blad med udmærkede Betragtninger. –

For Jernverk omtaler Almenmanen?

Jalkarmuren 1864?

Morgenbladet 1864. Nr. 140 24de Mai
Jernbanesvellebrillan i Bagsvæd af Jac. Hansen. –

Balzemann: Trækjørerarbejdet Norge.
Morgenbladet 1864. Nr 305.

Morgenbladet 1866 Nr 124, 7de Mai
Norrigsfarer Friedrich Ludvig
1 Vedhuset bruger en Trækjører
i Schweitz: –

Fr. Brandts Bog om Lustrøm.
Indfeld i Norge. S. 318. –

Europa 1859 Nr 44. Dansk Skolgang
med en Dreslergaden

Jede Holzschnitzerei aus Bibel. So die
Schöne Zeit of Deutschland.

Om Tjeldaaamaandsforst i Berchtesgaden i Bayern samt Saaldrift, Saaldrift, Saaldrift, Politi og Skibfart.

Trearbeider og Træskjæring i Bayern

I. Tjeldbyder

Om Træskjæring og Tilvirkning af mangehaande Trævarer i det sydlige Bayern.

Europa 55-44

I faa Egne af Tyskland drives det saakaldte „Trækunsthaandværk" (Holzkunsthandwerk) eller Trævaretilvirkningen, det vil sige, Æskemager-, Træskjærer-, Dreier-, Legetøi- og Kjøreldmagerhaandværket m. fl., i et saadant Omfang, og paa faa Steder har det en saadan forstlig og economisk Vigtighed, som i Saline-Forstdistrictet Berchtesgaden i Syd-Bayern. Trævarearbeide danner her en Hovednæringskilde for omkring 400 Familier, som udgjør en 2000 Mennesker, det er paa det nærmeste en Fjerdedel af hele Districtets Folkemængde. I 1859 fandtes der omtrent 170 Æskemagermestere, 60 Træskjærere, 120 Dreiere samt 40 Bødkere og Kjøreldmagere, som tilsammen sysselsatte over 200 Svende, og foruden disse arbeide en Mængde Frimestere eller uberettigede Træhaandværkere. Hos de fleste af disse, især hos Smaaæskemagerne og Træskjærerne, tage alle Familiens Lemmer, ligetil Tjenestefolkene, ved passende Arbeidsydning, virksom Del i Husfaderens Bedrift. De fleste af disse Familier eie ogsaa Jord; men de enkelte Grundstykker ere dog oftest saa smaa, at de i og for sig ere utilstrækkelige til at sikkre en Familie Underholdning; denne Utilstrækkelighed af Grund og Jordeiendom skriver sig fra en Tid, da Kapstrævet var mindre og Kunsthaandværkerens Bedrift var mere lønnende end nu, saaledes at det var mere til Bryde end til Nytte for Eieren at drive Jordbrug.

Den Træmængde, som kræves til Driften af disse Haandværk, afgives fra de kongelige Salineskove, mod en ringe Godtgjørelse, da en stor Del af Haandværkerne ere fattige Folk; den udgjør ikke mindre end 700

*) Saml. Forstliche Mittheilungen herausgegeb. von Königl. Bayr. Ministerial-Forstbureau 3 Bd.

Stammer, og da disse maa være fingaarede og retkløvede, og da man gjennem lange Tider har søgt saadanne ud i Samaldersskovene, saa de blive sjeldnere og sjeldnere, er dette i forstlig Henseende ingen Ubetydelighed*).

Dette Kjøreld- og Trævarearbeide har gjennem Aarhundreder været drevet i Tracten af Berchtesgaden, og de saakaldte „Varer fra Berchtesgaden" have dannet en ligesaa bekjendt som søgt Handelsvare, der endog er gaaet til de fjerneste Verdensdele. De fleste af disse Sager høre til de daglige Redskaber i Hus og Kjøkken eller til Pakning, til Legetøi, Pryd eller Nyttebrug. (Ornamenter, Forsiringer, Opsatser og Nipssager).

Efter et gammelt Sagn skulle Munke fra Klosteret Rottenbuch ved Amergau først have bragt den Kunst at skjære i Ben, til Berchtesgaden, og Træ- og Benskjærerkunsten var allerede i Aaret 1294 Hovederhverv der ved Siden af Bjergværksdrift. Alt i Aaret 1577 sendtes Trævarer fra Berchtesgaden ud over al Verden, og der fandtes Oplag af dem i Antwerpen, Cadix, Genua, Nürnberg og andre Sø- og Handelsstæder.

Træhaandværksdriften i Berchtesgaden har senere gjennem Aarhundreders Løb, dels ved ydre, dels ved indre Omstændigheder, været underkastet mangehaande Skjæbner, som for os have en ringere Interesse end dens nuværende Tilstand.

Som en Gunst tilstaar det kongelige Salineforstvæsen hver Mester aarlig to Træer eller Stammer, og hvis han har Sønner, ogsaa til den ældste af disse, naar han har lært Haandværket, en saakaldet Svendestamme, for den overordentlig ringe Pris 10 Kreuzer eller 7½ ß for Stammen.

Mesterret have alle de, der ere indskrevne som saadanne, og de, som gjennem flere Aar have faaet Træ paa ovennævnte Maade, eller nedstamme fra En, som har nydt denne Gunst. Naar Faderen dør, bliver ældste Søn Mester, men Retten arves ikke alene fra Fader til Søn, men følger ogsaa Eiendommen. Til Fællesnavnet „Berchtesgadens Trækunsthaandværkere" høre:

I. Æskemagerne med 3 Underafdelinger. 1 Storæskemagere, Tinemagere eller Smøræskemagere og Smaaæskemagere.

II. Udskjærere:

1. Skrinskjærere, 2. Hestemagere, 3. Ske- og Slevemagere og 4. Finskjærere.

III. Dreiere:

1. Daasedreiere, 2. Kurvdreiere, 3. Fløite- eller Pibedreiere, 4. Turedreiere og 5. Trompetdreiere.

*) Gjennem dette Exempel, fra hine Egnes vel skjøttede Skove, kan man faa en Slags Forestilling om, hvilken Betydning den umaadelige Tøndestavhugst, hvortil lignende retkløvede Materialier forlanges, har for Vestlandets Skovrester.

IV. Kjøreldmagere. V. Traugmagere. VI. Rivemagere og VII. Træskomagere.

Man ser let heraf, at de have fattet Vindingen af den fabrikmæssige Tilvirkning, eller af at den Enkelte kun giver sig af med at arbeide en eller faa Ting.

Pengeværdien af de Trævarer, som aarlig tilvirkes i Berchtesgaden, udgjør paa Stedet 60—80,000 rhinlandske Gulden, eller 22—30,000 Spd. Den bayerske Regjering gjør Alt for at hæve og udvikle denne Haandværksdrift. Saaledes er der nylig i dette Siemed oprettet en Tegneskole i Berchtesgaden, hvor Haandværkerne og deres Sønner nyde fri Undervisning. Men den ansatte Lærer har endnu en anden langt mere omfattende Opgave end at undervise i Tegning: han skal ogsaa veilede i Modellering, Udskjæring og i Dreierarbeide, samt desuden efter Tid og Leilighed besøge Træ- og Benskjærerne samt Dreierne i deres Værksteder, efter bedste Skjøn criticere deres Arbeider, paavise Feil i Form og Farve og veilede med Hensyn til Brugen og Forbedringen af de forskjellige Slags Haandværksredskaber.

Af Bartræerne bruges Granen, af Løvtræerne Lønnen eller egentlig Ahorntræet som mest, desuden ogsaa Hvidgranen, Lærken, Zirbelfuren samt Barlind, Lind, Bøg, Pil, Ask, Valnødtræ, Castanie, Or, Asal (Sorbus Aria) og Ener; derimod bruges der næsten Intet af Alm, Eg og Birk.

Granen finder den mangfoldigste Nytning. De retkløvede, kvistfrie Stammer bruges især til Æsker, Tiner, Stave (i Kjøreldarbeide), de ringere til Æske- og Tinelaag, alleslags Karbunde m. m., samt til de Sager, som udføres af de simplere Træskjærere, de saakaldte Grovskjærere, som smaa Træheste, alleslags Dyr og Dukkefigurer, Trompeter og mangehaande simplere Legetøi. Barlind og Enertræ ere meget søgte til Træskjærerarbeider, til de bekjendte Salatklyper med Ske og Gaffel, Servietringe, Sukkertænger, Cigarrespidser, Daaser, Fløiter, Turer og lignende Ting.

Af Ahorn og Løn dreies de bekjendte Kurve, Skaale, Fade o. s. v., med gjennembrudt Arbeide, Naalehuse og utallige andre Smaating og Nips af de forskjelligste Former. Træskjærerne arbeide heraf en Mængde Ting, som allehaande finere Figurer, Kister, Skrin og Kasser med mange Slags udskaaret, ophøiet Arbeide, Skeer o. s. v. Fløitedreiere bruge det til smaa Flageoletter, Clarinetter, Fløiter o. s. v., Æskemagere til Smøræsker, og Traugmagerne til Bagstetrauge.

De mange forskjellige Træslag, som forøvrigt nyttes, skulle paa sine Steder blive nærmere omhandlede eller nævnte.

I. Æskemagerne.

Af de ovennævnte Haandværk drives Æskemageriet i den mest storartede Udstrækning. Æskerne fra Berchtesgaden ere meget forskjellige baade i Størrelse og Form. Der arbeides Æsker, som ere fra 1 Tomme til 3—4 Fod lange, med tilsvarende Bidde og Dybde. Formen er fordetmeste rund, eller langagtig rund, og ved de større Slag firsidet med afrundede Hjørner, ligesom paa de store Tiner, som gjøres til at gjemme og føre Fruentimmerhatte i hertillands. Det hele Æskemageri drives saa fabrikmæssigt, at de saakaldte „Storæskemagere" kun arbeide de større Sorter, „Tinemagerne" gjøre et Slags stærkere Æsker til at føre Smør o. a. desl. i, og „Smaaæskemagerne" arbeide kun mindre Sager, der høre til Haandværket.

Storæskemagerne

fabrikere kun Æsker af 1—4 Fods Længde, som komme sætvis i Handelen. Et Sæt bestaar af 6—10 Stykker Æsker, som ere satte indeni hverandre, og hver mindre af dem passer nøiagtig i den nærmeste større. Disse Æsker arbeides af Grantræ, fordi det er let og ret at kløve. Hovedfordringen til Stokke, som bruges til at gjøre store Æsker og Tiner af, er nemlig, at de ere tykke nok, kvistfrie samt let- og retkløvede, at Træet er friskt og at Aarringene eller Gaarerne ere saa jævne og fine som muligt. Fjeldgranen passer følgelig, med Hensyn til de sidste Egenheder, bedst hertil. Saadanne Stokke kaldes i Berchtesgaden, og hvor man ellers driver paa Æskearbeide, „Æskestokke," og de voxe almindelig, hvor Skoven staar tæt, paa en tør eller maadelig fugtig Jordbund. Udenpaa kjendes de derved, at de ere kvistfrie og at Barken er glat og fin. Om Træet er friskt, sees paa Barets kraftige grønne Farve, og det høres ogsaa paa Lyden, naar man banker paa Granlæggen med Øxhammeren. Ret- og Letkløvningen, eller hvorledes Gaarerne vende sig, ser man ved at blække Træet med Øxen og prøve, hvorledes Trægaarerne gaa.

Fig. 1.

I Mangel af fuldkommen retkløvede Træer, tager man ogsaa saadanne, hvori Gaarerne gaa med Solen (retsøles), det vil sige, hvor de have en svag Bøining eller Dreining om Træets Axe, fra Venstre

mod Høire. (Fig. 1). De Træer eller Stokke, hvori Gaarerne gaa mod Solen (rangsøles) eller fra Høire mod Venstre omkring Stammens Middelaxe, ere ubrugelige, thi Kløvningsstykkerne eller Spaltespaanerne af sligt Træ skulle kaste sig, sprække og blive ubrugelige, naar de ere tørkede.

Det Værktøi, som Storæskemagerne bruge, er følgende:

1. Den almindelige Øx og Langsag til Fælding og Afskjæring af Træer og Stokke, Haandsag tilligemed Sagbuk eller Sagstol (Fig. 2) til at afskjære de kløvede Stykker paa;

Fig. 2.

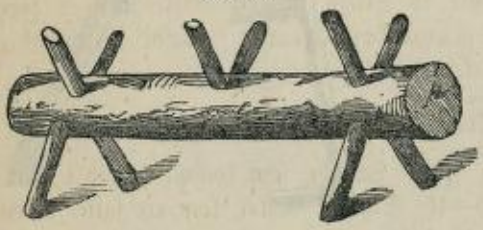

Fig. 3.

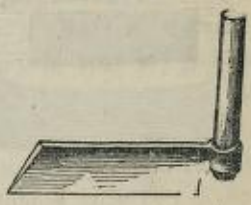

2. Kløvningsjernet, som er dannet af en stærk Jernklinge med. et Haandtag, der sidder retvinklet paa den. (Fig. 3). Størrelsen af denne retter sig efter Brugen; de største ere 2 til 3 Qvarter lange og 3 til 4 Tommer brede, samt 3 til 5 Linier tykke i Ryggen. Man bruger en Træklubbe til at slaa paa med;

3. Flisekniven eller Baandkniven, (Fig. 4) med et ret Blad, som er 3 Qvart langt og 1 til 2 Tommer bredt, og Tælge- eller Skjærekrakken (Fig. ~~18~~) til at holde Træstykket fast paa, medens det arbeides til; X 11

Fig. 4.

4. Skrabeknive af forskjellig Størrelse 4 til 6 Tommer lang, 1 til $1^3/_4$ Tomme bredt Blad, som er spidst, med lige eller svagt bøiet Eg og ret og tykt i Ryggen, (Fig 5);

Fig. 5.

5. En almindelig Stryghøvl, (Ruhbank eller Hambom), halvanden Alen lang og 3 à 4 Tommer bred, med enkelt eller dobbelt Jern, samt en mindre Høvl, en Alen lang og $1-1^1/_2$ Tomme bred.

6. Hulkniv med et tommebredt, tilrundet, skarpslebet Blad, til at skjære smale Aabninger med, for de saa kaldte Syremme

Fig. 6.

af Træ, hvormed Sidestykkerne trækkes og fæstes sammen. (Fig. 6).

7. Trærasper til at afpudse Æskerne med, naar de ere færdige.

8. Formstokke eller Modeller for de forskjellige Former og Størrelser af de Æsker, som tilvirkes. (Fig. 7).

9. Side- eller Bøiningsklemmer (Fig. 8) af

Fig. 7.

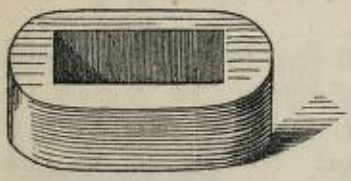

Fig. 8.

Fig. 9.

forskjellig Størrelse, til at holde Siderne eller Æskerandene i den Stilling, hvori de ere bøiede over Formstokkene, til de ere fuldkommen tørre.

10. Bundklemmer (Fig. 9) til at klemme Randene ind til Bunden, naar disse ere indsatte og limede, og holde dem der til alt er tørt; og endelig

11. Træmaal for de forskjellige Længder og Bredder af Sidestykkerne til samtlige Æsker i hele Sættet.

Det hele Æskearbeide udføres paa følgende Maade:

Efterat Stammerne ere udvalgte i Skoven og fældede, afskjæres de bedste og mest retkløvede Stykker efter Størrelsen af de Æsker, som skulle arbeides af dem, i en Længde af ½ til 2 Alen; det siger sig selv, at man prøver at undgaa Kvist. Derpaa kløves Kavlerne eller de runde Stokke i 3—4 Stykker og lægges op under Tag eller paa et overskygget Sted, for at tørke. Træet bør være tilstrækkelig tørt før det nyttes, hvorfor Trærbeiderne almindelig idetmindste et Aar i Forveien skaffe sig, hvad de behøve og bruge af Emningsved.

Af Kløvningstræerne udarbeides Æskerandene med Kløvningsjernet (Fig. 10). Man tager paa at kløve fra Midten og holder paa saa længe til Spildrerne ere omkring halvanden Linie tykke. Disse Spildrer, Spaaner eller Randstykker afskjæres med Sagen til et Par Tommer over den halve Længde af Æskens Omfang, afpudses paa Tælgekrakken (Fig. 11), idet de opstaaende uregelmæssige Gaarer og Ujævnheder glattes, samt tyndes mod Enderne, hvor de skulle sammenbøies.

Fig. 10.

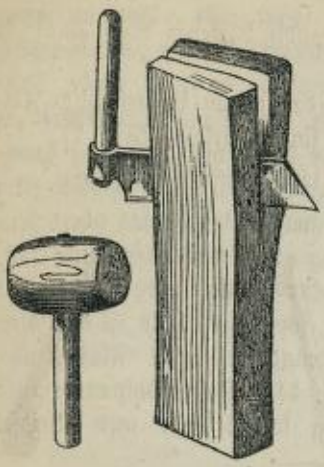

Siden blødes Spaanerne flere Timer i Vand, for at kunne blive bekvemme til at bøies, og tilsidst trækkes de gjennem hedt Vand og bøies to og to ovenpaa hverandre over Formstokken og fæstes med Klemmer paa denne, saaledes som de skulle være; siden tages de igjen af (Fig. 12) og sættes for at tørke ved Ovnen, som til denne Ende ogsaa hedes om Sommeren.

Af begge de sammenlagte Rand- eller Sidestykker, som klemmes efter Formen, giver den indre den halve Æskerand, den ydre den tilsvarende Halvdel af Laaget. Naar de ere tørre, limes de modstaaende Halvdele

Fig. 11.

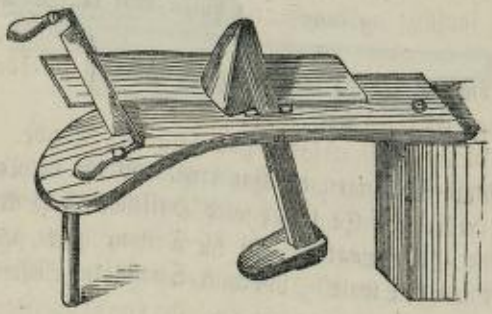

Fig. 12.

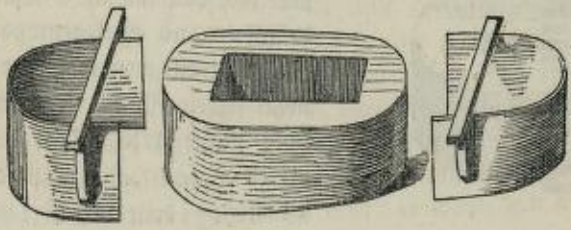

Fig. 13.

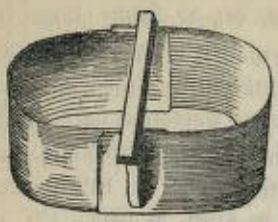

sammen ved de aftyndede Ender, og holdes sammen ved Klemmen, til Limen er tør. (Fig. 13). For at gjøre dem saameget stærkere og varigere, gjennemtrækkes de med tynde Træbaand, der, som Spaaner, tilskjæres af Selje eller Rogn med brede og jævnstore Aarsvæxter; disse høvles eller stødes af paa Stryghøvlen, der vendes med Fladen i Veiret som Bødkerne bruge og skrues eller sættes fast, saa den ikke kan rokkes. Over denne stryger eller høvler man et firkantet Træstykke af en af de nævnte Træslag (a), som er en halv til een Alen langt og omkring een Tomme bredt, efter Længden og efter Flasken paa Aarringene, med et eget Haandtag (b), (Fig. 14). Disse Syspaaner eller Træremme beidses almindelig med Alun og farves røde med Brissel eller Blaaspaan.

Sammenbindingen eller Heftningen med disse Træbaand udføres saa-

Fig. 14.

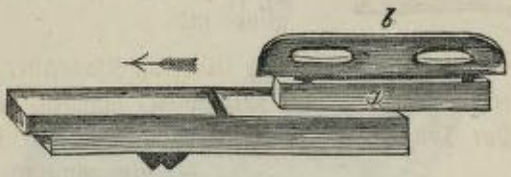

ledes, at der langs Retningen af Gaarerne, omtrent en Tomme fra hverandre, skjæres Huller udenfra indad med Hulkniven i Æskerandenes sammenlimede Ender; disse gjøres $^1/_2$ til $^3/_4$ Tomme brede, eller smalere og bredere, efter Æskenes Størrelse, hvorpaa Spaanerne skiftevis trækkes ud og ind. (Fig. 15).

Fig. 15.

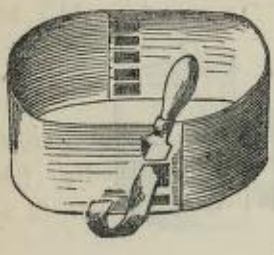

Saasnart som Æskeranden og Laagranden ere istandgjorte paa denne Maade, indsættes Bund og Laag. Disse arbeides, paa samme Maade som Sidestykkerne, ud af Kløvningsveden med Baandkniven, men man gjør dem gjerne noget tykkere, $^1/_6$ til $^1/_4$ Tomme eller 2 til 4 Linier tykke. Naar de skulle arbeides til, sætter man Æskeranden paa Brættet, og i dette indgraver man nu med

Knivsodden eller en anden Spids, Æskerandens indre Omrids, hvorpaa Bunden udskjæres paa Frihaand. (Fig 16). Er Bunden ikke bred nok, stryges to Stykker paa engang paa Kant glatte paa Høvlen, samt passes og limes sammen. Naar Bundene ere tilskaarne, glattes de, hvor det tiltrænges paa Kanterne med en Trærasp og klemmes derpaa ind i Randene eller Sidestykkerne.

Fig. 16.

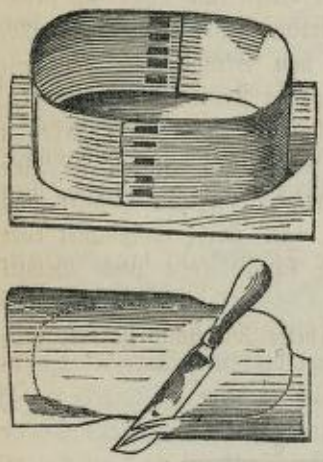

Smaakløfter eller Aabninger mellem Randen og Bunden fyldes ved at indsætte passende Træspildrer, hvorpaa alle Aabninger udfyldes med flydende Lim. Bundklemmerne (Fig. 9) lader man sidde paa til Alt er tørt. Fliser og Ujævnheder, som staa frem paa Kanterne af de færdige Æsker, tages af med en liden Høvl, og Bunden glattes og pudses udenfra efter med en Kniv, som kun er sleben paa den ene Side som et Høvljern, for at den ikke skal glippe indi.

Til de større Sorter, de saakaldte Reise- og Klædeæsker, limes, for at gjøre dem dybere, flere Rand- eller Sidestykker sammen, saaledes at de gaa $1/2$ til et Par Tommer om hverandre (Fig. 17). En flittig Arbeider gjør om Ugen 5 Sæt, paa 6 Æsker hvert, eller 30 Æsker.

Fig. 17.

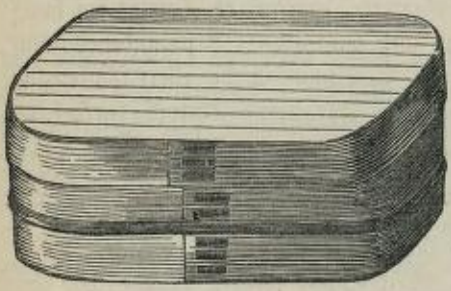

Den største er 3 Fd og 6 T. lang
1 — 6 — bred
1 — $1^1/_2$ dyb,
og de øvrige mindre, efter hverandre, saaledes at den 6te eller mindste
endnu omtrent er 2 Fod lang
—»— 1 » $1^1/_2$ T. br.
—»— 1 » dyb.

Et Sæt koster hos Arbeiderne 118 ß.

En Mester, som ikke har Svende bruger til denne Slags Arbeider omkring 8 Favne halvanden Alens Emningsved eller 854 Cubikfod kløvet Træ; heraf gaar 3 Favne til Rande eller Kanter og 5 Favne til at gjøre Bundene af.

Smøræskemagerne.

Disse arbeide de saakaldte „Gadeln, Spadeln eller Smalzpadeln," et Slags stærkere Æsker, som bruges til Smør, Fedt og Madvarer af Tømmerhuggere, Gjætere, Sæterfolk og Andre i de sydtyske Bjergegne, som færdes tilskogs og tilfjelds og ofte ere ugevis borte fra Hjemmet.

Randene eller Kanterne paa disse Kjøreld ere tykkere og stærkere end paa de almindelige Æsker og for det meste gjennemtrukne og sammenfæstede med Messingblik. De er almindelig runde, dog ere de mindre Sorter ogsaa ovale. Størrelsen veksler fra 1 Fods Gjennemsnit og 7—9 Tommers Dybde til 4 Tommers Tværmaal og 3 Tommers Dybde. (Fig. 18.) De samme Redskaber bruges til at arbeide disse som til at gjøre de større Æsker med.

Fig. 18.

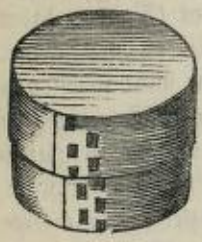

Til Randene eller Sidestykkerne bruges Lærketræ, Løn, Pile- og Bøgetræ; Bundene gjøres af Grantræ. Piletræet holdes for at være det bedste til disse Æskekanter; thi det letter Arbeidet, da det er blødt at haandtere, let at kløve og derhos varigt. Af Løn tager og bruger man helst de Træer, som ere voxne høiere oppe i Skovlierne og man holder Stykkerne fra 6 til 10 Fod over Roden for de bedste. Det Træ der er voxet paa Fjeldgrund foretrækkes fremfor alt Andet. Af Lærketræet bruger man kun den brune eller rødlige Malm, medens den lysere Yte hugges fra.

Oparbeidningen af Emningsveden foregaar paa samme Maade som hos Storæskemagerne; den kløves i tykke Vedtræer, som i længre Tid staa og tørke under Tag.

Før disse Stykker tages i Brug, bløder man dem i hedt Vand, for at øge Træets Seighed, og derpaa spaltes det i Spaaner paa 2 til 3 Liniers Tykkelse. Disse glattes med Baandkniven paa Tælgekrakken, tyndes mod Enderne, lægges et Par Timer i Vand og blødes tilsidst endnu engang i hedt Vand, for at blive mygere og bøieligere, hvorpaa de bukkes efter Formstokken og fæstes paa den med Klemmerne; naar de ere tørre, limes de og fæstes sammen med et Baand af Messingblik. Bundene gjøres paa samme Maade som ovenfor er omtalt; men de koges vel ud, baade for at hindre Træet i at krybe og for at faa ud al Kvadelugt og Terpentinsmag. De fæstes med fine Staaltraadstifter.

Af en Trækubbe, som er fem Kvart lang og 3 Kvart tyk, faar man almindelig Sidestykker til 30 à 40 4 til 6 Mærkers Smøræsker. Her bruger man nemlig Pund eller Marketal for at tilkjendegive Æskens Størrelse. Man har dem lige til Fempunds eller Timærkers. En saadan

Timærkers Æske er 6 Tommer dyb og 8½ i Tværmaal. Prisen fastsættes ogsaa efter Indholdet; for en Skaalpundsæske betales 4 Skilling og for hvert Skaalpund eller to Mærker øges Prisen med 4 Skilling.

Smaaæskemagerne.

Uagtet disse Arbeider ikke i noget Væsentligt ere forskjellige fra de foregaaende, undtagen i Størrelse, saa ere dog Haandgrebene saa forskjellige, at dette, ved den fabrikmæssige Tilvirkning, har givet Anledning til at Smaaæskemagerne danne en egen Haandværksafdeling, som af sine Haandværkskammerater, Storæskemagerne, ikke sjelden holdes for ringere Folk. Deres over al Verden velkjendte Frembringelser ere snart runde, snart ovale, snart langagtige, skifte i Størrelse fra en Tomme til et Par Kvarter, og faa Navn efter Brugen, som Sværteæsker, Penneæsker, Apothekeræsker o. s. v. Her til Landet indføres der, efter de statistiske Tabeller med et Middeltal af Træ- eller Spaanæsker 5500 Pd., og da den største Part heraf især ere Sværtæsker, hvoraf der gaar en Masse paa Pundet, er dette ikke nogen ringe Mængde.

Af Værktøi nyttes det samme som til de store Æsker, men af forholdsmæssig ringere Størrelse; desuden bruges

1) til at gjøre Bundene med for hver Form og Størrelse af de Æsker som arbeides, bruger man to Jernmodeller eller saakaldte Bundjern. Det, der bruges til at udhugge Laagbunden med, er forholdsvis større end det, som Bunden udhugges med.
2) Tørkeklemmen (Fig. 19) bestaar af to henved 5 Fod lange og et

Fig. 19.

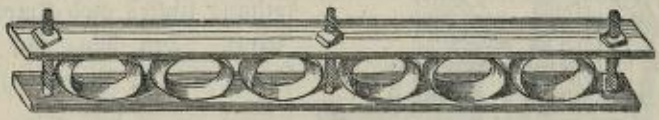

halvt Qvart brede Bordstykker, som i Forhold til Æskernes Tværmaal kunne stilles ved Hjælp af to Skruer;
3) Beidsefarver, som fordetmeste blandes i det Vand, hvori Randene bades før Beiningen; den røde Farve paa Sværte- og Apothekeræskerne frembringes saaledes ved Beidsning med Alun og Brissel eller Blaaspaan. Til at male de saakaldte Penneæsker med, bruger man ogsaa Limfarver. De mindre Æsker arbeides af Gran eller Hvidgran, sjeldnere af Lærketræ, og det bedste og mest retkløvede Træ

vælges da almindelig til Kantestykker eller Sidestykker, medens det ringere tages til Bunde. Træet bør, med Hensyn til Retkløvningen, have de samme Egenskaber som til de større Æsker; men til de smaa Sorter kan man godt bruge mindre og ikke saa kvistrene Stammer. Træerne hertil, som Haandværkeren modtager i Skoven, skjærer han paa Stedet op i fem Qvarts Vedstykker, som han udskiller Kvistestestederne paa, kløver, bringer hjem og tørker under Tag.

Sidestykkerne gjøres paa samme Maade som til de større Æsker; men de blive knapt tykkere end ½ Linie; de bades eller blødes i hedt Vand, bøies paany over Formen (saaledes at den indre giver Æske-, den ydre Laagstykket) skrues ind i Tørkeklemmeren, (Fig. 19) tørkes hurtig ved Ovnsvarme, limes i Enderne og holdes sammen med Klyper (Fig. 20) til de ere tørre.

Fig. 20.

Fig. 21.

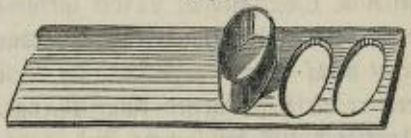

Bunden, der kløves med Kløvningsjern og glattes med Baandkniven paa Tælgekrakken, udhugges med Bundjernet ved Hjælp af en Træklubbe (Fig. 21.)

Til Udskjæring af større runde Bundstykker til Apothekeræsker o. s. v. bruger man en Indretning som vedstaaende Fig. 22, paa hvilken en Kniv a ved Hjælp af en Krumtap dreies i Ring, paa samme Tid som det tilkommende Bundstykke, der fæstes til et to til tre Tommer tykt Plankestykke, med Haandtaget oventil, forsigtig trykkes mod Kniven eller Jernet. Den Ring som Jernet skjærer ud, kan gjøres større eller mindre ved at stille det.

Fig. 22.

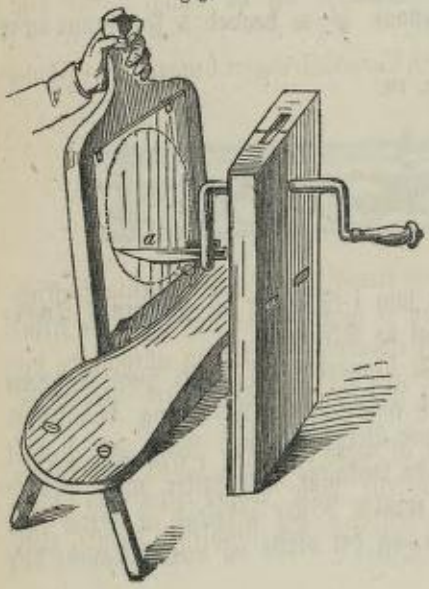

Bundstykkerne trykkes nu ind i Sidestykkerne og fastlimes for Styrkens Skyld, hvorpaa Kanterne skrabes eller afpudses.

For at Arbeidet skal gaa saameget raskere, tages paa en Gang en større Mænge, f. Ex. 100 Stkr. Æsker af samme Størrelse i Ar-

beide. Først tilskjæres 200 Kantstykker (100 Sidestykker og 100 Laagstykker), hvorpaa de beidses, bøies, limes og tørkes, og saa udhugges 200 Bund- og Laagstykker, der indsættes i Æskerne.

Ligesom de store Æsker, sælges ogsaa de smaa i Sæt paa 2 til 7 og 12 Stykker i Handelen. Til Oplysning om Arbeidsfortjenesten og Prisen tjener følgende: Af de bekjendte Sværteæsker, med rødbeidsede Sidestykker, og som almindelig gjøres i Sæt paa et Par, koster 100 Par eller Sæt, eller 200 Stkr., naar den større Æske er $3\frac{1}{2}$ Tomme lang og $2\frac{2}{5}$ Tomme bred og $1\frac{1}{5}$ Tomme dyb og den mindre er $2\frac{1}{3}$ Tomme lang, 2 Tom. bred, $\frac{4}{5}$ T. dyb, $25\frac{1}{2}$ Skilling. Ved Flid gjør en øvet Arbeider 700 saadanne Par Æsker om Ugen.

1) Hundrede Æsker af 4 T. Længde, $2\frac{4}{5}$ T. Bredde og 3 Tom. Dybde betales med 16 Skilling.
2) Hundrede Stkr. $3\frac{3}{5}$" Længde, $2\frac{2}{5}$" Bredde, $1\frac{1}{2}$" Dybde med 12 Sk.
3) Hundrede Stk. 3" Lgd. $1\frac{1}{2}$" Brd. og 2" Dybde, med 9 Sk.
4) Hundrede Stk. $2\frac{7}{10}$" Lgd., $1\frac{6}{10}$" Brd. og 1" Dybde med $7\frac{1}{2}$ Sk.
5) Hundrede Stk. $2\frac{2}{5}$" Lgd., $1\frac{3}{10}$" Brd. og $\frac{4}{5}$" Dybde med 5 Sk.

Fem Æsker af disse Størrelser sættes indeni hverandre og danne et Sæt. 100 Sæt eller 500 saadanne Æsker koster 1 Gulden og 10 Kr. eller $52\frac{1}{2}$ Skilling. En flittig Arbeider gjør 350 Sæt eller 1750 Æsker om Ugen og har følgelig 1 Spd. 116 ß i Ugeløn, hvilket naturligvis staar i Forhold til den tarvelige Levemaade og de billige Priser paa alle Livsfornødenheder i hine Egne.

Den aarlige Træmængde, som en Smaaæskemager bruger, er 4 Favne 6 Kvarts opkløvet Ved.

II. Udskjærerne.

De Arbeider og Sager, som disse fremstille, ere overordentlig forskjellige, og Haandværket har derfor ogsaa et meget stort Omfang. De frembringe dels simplere mere almindelig udbredte Varer, som allehaande Legetøi, dels ogsaa efter Arbeidernes Øvelse og Udvikling finere Producter, der ikke saa sjelden endog have Værd som Kunstsager.

Udskjærerne skille sig, efter Arten af deres Arbeider, i flere Hovedafdelinger, af hvilke hver frembringer enkelte visse Sager eller dog Ting for hvilke Arbeidsmaaderne ligne hverandre. De simpleste Tælge- eller Udskjæringsarbeider udføres af de saakaldte

A. Legetøimagere og Skrinsnedkere.

Disse gjøre en Mængde forskjellige Slags Legetøi, Skrin og Smaaskabe, Siris- eller Græshoppehuse, Kraakesmelder eller Skramler, Dukkekjøkkener, Smaastole og Borde, Dukkevogne, Senge, Bugger og mangt og meget Barne- og Dukkestel.

Kniven og den almindelige Skraber (Fig. 5) og Baandkniven med dobbelt Haandtag, er Hovedværktøiet, og man har altid flere af dem, ligeledes et Kløvningsjern (Fig. 4) af Middelsstørrelse; nogle Hugjern (Fig. 23), Stik- eller Dreierjernet (Fig. 24), Haandsage af forskjellige Størrelser samt en Haandøxe, ere uundværlige Redskaber til dette Arbeide.

Fig. 23.

Fig. 24.

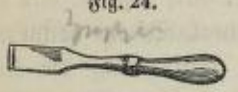

Til at bore de nødvendige Huller med, bruges et Hulbor og Cirkelhulboret. Disse sættes enten i en almindelig Borvinde eller i Dreierbænken.

Hulboret (Fig. 25) ligner et tvægget Huljern, men begge Ægge løbe ved Enden ud i en spids Hvælving. Det er 2 til $3\frac{1}{2}$ Tomme langt og 1 til $2\frac{1}{2}$ Linie i Tværmaal.

Cirkelboret (Fig. 26) bestaar af et Hulbor, hvori der er indkilet et hageformet Jern, som fortil er slebet spidst. Ved Brugen sættes Hulboret i Midten af den Træring eller Skive, som skal udbores, hvorpaa der ved Hjælp af Jernet udbores et rundt Hul, hvis Vidde er afhængig af Jernets større eller mindre Afstand fra

Fig. 25.

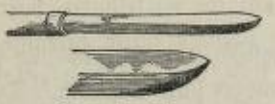

Fig. 26.

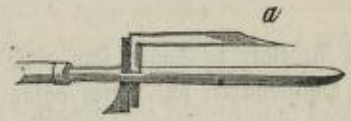

Hulboret. Til mindre Huller er et almindeligt Centrumbor ligesaa hensigtsmæssigt, naar Træspaanen fæstes paa et passende Underlag.

En Tælgekrak og en Skruetvinge, som fæstes til en forsvarlig Høvelbænk (Fig. 27), tjener til at fæste og fastholde det Træ, som skal arbeides.

Fig. 27.

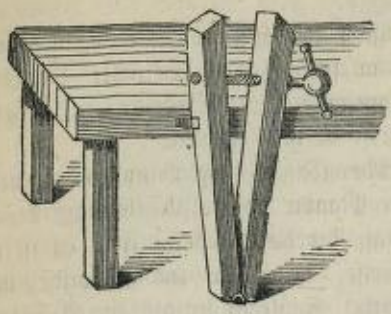

Desuden have Legetøimagerne forskjellige Træmaal, for snart og rigtig at kunne bestemme Størrelsen af sine Arbeider, samt Farver til at male dem med. De bruge fordetmeste Gran til sit Arbeide, og foretrække det Træ, som er retkløvet; forøvrigt behøver det ikke at være af nogen udmærket Beskaffenhed; det er nok naar det er friskt og ikke har for mange Qvister. Der bruges ogsaa til Skrin og Smaaskabe, Stole og Borde m. m. en Del Lærke- og Lindetræ.

Saa forskjellige nu disse Arbeider ere og benævnes, er der dog en stor Ensformighed i Arbeidet og Arbeidsmaaden. Den største Hurtighed er Hovedsagen, og af denne Grund udføres de fleste Ting fordetmeste fabrikmæssig og partivis i større Mængde. For at klargjøre Arbeidsmaaden og Tidsbrugen, skulle vi give en Fremstilling af et Stykke Legetøi, som i Tyskland kaldes Siris- eller Græshoppehuse, i Danmark Oldenborrehuse, og som der ere meget almindelige. (Fig. 28).

Fig. 28.

Fig. 29.

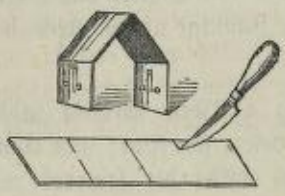

Til Væggene kløves og tælges Træet paa samme Maade, som til Æskerne, ved Hjælp af Kløvningsjern, Baandkniv og Skrabere, til Spaaner, der efter Maal forsynes med Indsnit i Bøiningsvinklerne, for at lade Taget og Sidevæggene komme frem. (Fig. 29). Med et Centrumbor, der er fæstet i Dreierbænken eller den omhandlede Cirkelborer, bores der Smaahuller i Væggene, som, naar Huset er færdigt, skulle forestille Vinduer. Til For- og Bagvæg skrues, for at lette Arbeidet, paa een Gang en 20 Stykker tynde Bretter eller Spaaner tilsammen i Skruetvingen og tilskjæres efter Maal med Sagen. Paa hver Bagvæg bores lignende Huller, som de, der findes som Vinduer paa Sidevæggene, og paa Forvæggene bores et større Hul, der skal forestille Dør eller Indgang. De enkelte Dele limes sammen, først Bunden med Sidevæggene og Taget, hvorpaa det sættes i Klemmen til det bliver tørt, (Fig. 30 a) og derpaa Bagvæggen. Paa Forsiden af Taget gjøres en liden Skore eller tages af en Flis

Fig. 30.

omtrent $1^1/_2$—$1^3/_4$ Linie tyk (Fig. 30 b), for at faa indbragt et Skydelaag; tilsidst paalimes ogsaa Forvæggen. Med Skrabe- eller Pudsekniven pudses tilsidst alle overflødige Dele af. Til Dør, eller til at lukke Indgangen eller Døraabningen med, nytter man et Skydelaag, (Fig. 31), der spikkes passe til med Kniven.

Fig. 31.

Naar en passende Mængde er færdig, males de med Limfarve. Paa lignende Maader udføre Legetøimagerne de mange forskjellige Smaating, der høre til deres Fag, og til at fremme Arbeidets Udførelse, bruge de mangehaande ved Øvelse indvundne Smaakneb. Saaledes bruges der til Fremstillinger af Stol- og Vuggekarme egne Jernformer med skarpe Kanter, som stilles paa dertil indrettede Bretter, hvorpaa de nødvendige Stykker udhugges ved Hjælp af en Klubbe.

Den Pris, hvorfor Legetøimagerne levere sine Arbeider til Handelsmanden, er overordentlig ringe. Et Dusin af de ovennævnte Sirishuse eller Skrin, af omkring $2\frac{1}{2}$ Tommes Høide, $1\frac{1}{2}$ T. Bredde og Sidelængde, er $1\frac{1}{2}$ Skilling Dusinet. Et flittig Arbeider er istand til at gjøre 15 Dusin eller 180 Stk. om Dagen. Paa et Dusin Dukkevugger (Fig. 32), som ere $2\frac{1}{2}$ Tomme lange og $1\frac{1}{2}$ Tomme høie, samt malede, tjener Arbeiderne kun $\frac{3}{4}$ Skilling, og da en øvet Arbeider gjør 25 Dusin eller 300 Stykker om Dagen, saa skaffer det ham den ringe Indtægt af 25 Kreutzer eller $18\frac{3}{4}$ Sk. om Dagen.

Fig. 32.

Dette Haandværk var engang i Tiden særdeles indbringende, gav langt høiere Priser og var i det Hele i stor Flor; men Concurrencen med mange andre Egne i Tyskland har trykket det saaledes ned, at det nu neppe er til at friste Livet ved.

B. Hestemagerne.

Disse arbeide de bekjendte smaa Træheste paa Hjul, fra et Kvarters Høide til Gyngeheste paa en Alen, og bruge hertil tildels de samme Redskaber, som i det Foregaaende ere omhandlede. Disse Haandværkere bruge ogsaa især Gran af temmelig svære ikke altfor kvistede Træer. Af de 2 til 3 Alen lange Stokke, som hjembringes, afsages Stykker, der svare til Hestenes Høide. Skulle Hestene f. Ex. være et Qvarter høie, saa blive Afsnittene lidt længre og hugges med Kløvningsjernet i Stykker, der svare til Bredden af Hesten (Fig. 33). De fremstaaende Dele, som Hoved, Hals,

Fig. 33.

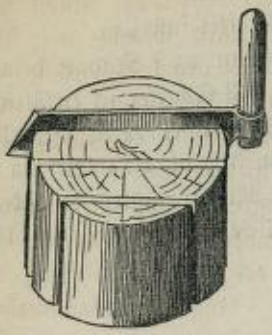

Fig. 34.

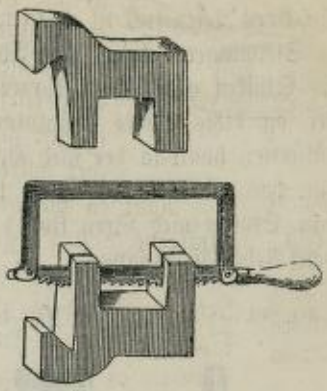

Fødder o. s. v. skjæres ud med Sagen (Fig. 34) og hugges ud med Hugjernet, hvorpaa Figuren fuldendes ved Hjælp af Kniv og Skraber. Tilsidst sættes Hestene, ved Hjælp af Trænagler og Lim, fast paa Brætter med smaa Hjul (Fig. 35). Hjulene dreies paa Dreierbænken ved Hjælp af Cirkelboret. Det Hele males med Limfarve. Større Gyngeheste sammensættes af flere Stykker, der plugges eller nagles sammen. De mindre Heste til henved et Qvarters Høide koste paa Stedet omkring $1\frac{1}{2}$ Skilling Stykket.

Fig. 35.

C. Slev- eller Skemagere.

Disse arbeide de bekjendte Sleve, som nyttes i Kjøkkenet og Husholdningen og bruge hertil følgende Værktøi:

1) et Kløvningsjern af Middelstørrelse,
2) Haandøx, almindelig Sag og Haandsag;
3) flere mindre Baand- eller Hulknive, med et Qvarter langt dels ret (Fig. 44) dels krumbøiet Blad (Fig. 36),
4) almindelige Skrabeknive (Fig. 45),
5) runde Skejern, eller runde Skrabeknive (Fig. 74),

Fig. 36.

Fig. 37.

Fig. 38.

6) Halvrunde Skejern, smaa, i en Halvkreds bøiende Skrabekniv, til at udhule Sleverne eller Skeerne med. Fig. 38.

7) En liden Tælgekrak til at sætte Arbeidsstykket fast paa.

Slevmagerne bruge især Ahorn eller Løn, og i Mangel deraf Lindetræ. Stokken eller Træet skjæres først til i 3 Qvarter til en Alen lange Stykker, og disse kløves i halvtør Tilstand i smale, $^3/_4$ til $1^1/_4$ Tomme tykke Brætter, hvorpaa der med Haandsagen, $3^1/_2$ til 4 Tommer fra Endefladerne, paa modsatte Sider, til henimod Midten gjøres et Skraasnit, hvorpaa Stykket med Øxen kløves i to Dele. Figurerne 39—44 vise den hele Arbeidsfremgang.

Fig. 39.

Fig. 40.

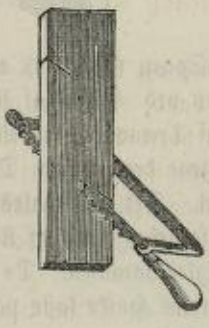

Fig. 41.

Fig. 42.

Fig. 43.

Fig. 44.

Hulingen i Sleven eller Skeen, udskjæres paa Tælgekrakken med de saakaldte Skejern, af hvilke man har flere af forskjellige Størrelser. Med Skrabekniven afpudses de gjenstaaende Kanter og Hjørner, hvorpaa den færdige Slev glattes og slibes med Skavgræs og hurtig tørkes ved Ovnsvarme.

En Slevmager gjør om Dagen 6 til 7 Dusin Sleve med 1¼ til 2½ Toms Skeblad og 2½ Qvarter langt Skaft til en Pris af 6 à 8 Kr. eller 4½ à 6 Skilling for Dusinet, og de mindre Sorter forholdsvis billigere.

I Christiania betales lignende hjemmegjorte Sleve paa Torvet med 2 til 6 Skilling Stykket, og de almindelige Træspisesteer, af det simpleste Arbeide men overklinede med Fernis, med 12 à 18 ß Dusinet.

D. Finskjærerne eller Kunstskjærerne.

Disse udføre udskaaret Arbeide af finere Art, f. Ex. Træsoldater, Rytere, mangehaande Dyr, Sammenstillinger af passende Figurer til Fremstillinger af Jagt- og Alpelivet o. s. v. De flinkere nærme sig med sine Frembringelser Billedhuggerkunsten, idet de kunstmæssig fremstille forskjellige Dyr samt Statuer af forskjellig Art og Størrelse og vel især Crucifixer og Helgenbilleder.

De Redskaber, som udkræves og bruges til den finere Udskjæring ere efter Brugen meget forskjellige baade i Former og Størrelse. Finskjærerne have derfor gjerne et Dusin af hvert Slag i forskjellige Grader og Størrelser. De følgende Maal gjælde især saadant Værktøi eller Redskaber, som bruges til Udførelsen af smaa eller middelsstore Træ- eller Benskjærerarbeider; til større, f. Ex. Statuer, udkræves der større og stærkere Værktøi.

1) Skrabere (Fig. 5) med gode og skarpe Blade fra 1 til 6 Tommers Længde.
2) Hugjern, Stikjern eller Træmeisler med lige eller paa forskjellige Maader bøiet Æg; Stilken er ogsaa ofte vinklet, brudt eller bøiet for bekvemmere at kunne udstikke Stykker fra mellemliggende Dele i eller af Arbeidet. De sidde i Træskafter, og kunne henføres under følgende Slags:

a) Stikjern med lige Æg:

Fig. 45. Fig. 46. Fig. 47.

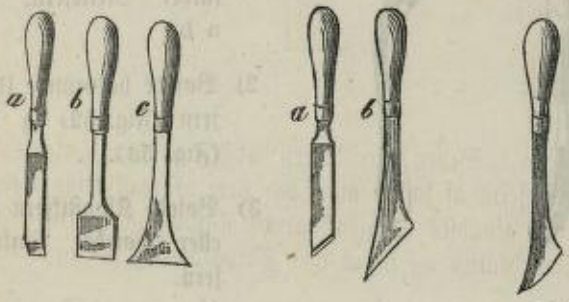

1) med ret 1 Linie til 1 Tomme bred Eg (Fig. 45 a b c.)
2) med skjæv eller skraa Eg (Fig. 46 a b.)

b) Stikjern eller Glatningsjern med skjæv eller bueformet Eg, hvis Længde er fra en Linie til en Tomme og derover, (Fig. 47.)

Fig. 48.

Fig. 49.

c) Halvrunde Stikjern med noget krummet Eg, af 1 til 5 Liniers Tværmaal. (Fig. 48).

*) Egfladens Form og naturlige Størrelse.

d) Hule Stikjern eller Rørstikjern med dybere, fuldkommen halvrund Eg, 1—4 Linier i Tværmaal. (Fig. 49).

**) Egfladens Form.

Fig. 50.

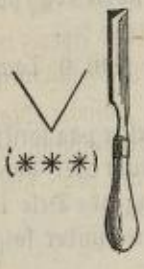

Fig. 51.

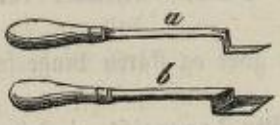

e) Vinkelstikjern eller Gjedeklovjern med 2 vinkelstillede Egge. (Fig. 50).

***) Egfladens Form.

Fig. 52.

f) Brudte og bøiede Jern.

Fig. 53.

Fig. 54.

1) Brudte Udstikningsjern, ogsaa kaldet Slettejern. (Fig. 51 a b.

2) Bøiede halvrunde Udstikningsjern (Fig. 52) og Rørstikjern (Fig. 53).

3) Bøiede Klovstikjern (Fig. 54) eller bøiede Vinkelstikningsjern.

3) Sage.

a) Almindelige Haand- eller Spændingssage med $1\frac{1}{2}$ til 1 Fods Sagblad.

b) Buesage med en Fods Blad i Træ- eller Jernbue (Fig 55.)

Fig 55.

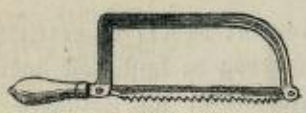

Fig. 56.

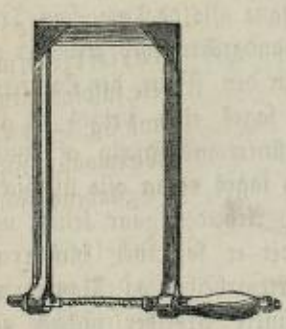

c) Løvsage til Udskjæring af det saakaldte gjennembrudte Arbeide. I disse indsættes et fint Sagblad af Fjærstaal, almindelig skaaren af Urfjære, som er $\frac{1}{10}$ til $\frac{3}{10}$ Linie tykt. Bladet spændes i en 1 til 2 Fod dyb Sagbue af Træ eller Jern ved Hjælp af et Par Skruer.

(Fig. 56) Løvsagen med Træbue.

4) Træraspe eller File af flad halvrund eller rund Form; men disse bruges dog ikke saa meget.

5) Passere, for at udsætte Mønstertegningerne og nøiagtig udmaale Forholdene ved finere Arbeider.

6) Form- eller Prægjern bruges til Paasætning af Zirater eller Udkroting.

7) En Skruetvinge af Træ tjener til at fastholde Stykkerne under Arbeidet; der findes fordetmeste ogsaa i ethvert Værksted en simpel Dreierbænk, ved hvis Hjælp der bores ud forskjellige Ting.

8) Pimpesten og Sand- eller Glaspapir bruges ofte til Slibning og Afpudsning af mindre Ting, ligeledes forskjellige Farver og Fernisser til at overstryge dem med.

Ahorn og Lind ere de Træarter, som yde den største Masse af Tilfang til Træskjærernes Arbeider; de bruges ikke alene til større Statuer, Crucifixer og lignende Billedhuggerarbeider, men ogsaa til Fremstillingen af nydelige udskaarne Smaating og Figurer efter Bibel- og Helgenhistorien eller til Scener af Fjeldlivet og Sæterlivet, Jægere, Jætere, Sæterpiger, Gemser, Hjorte, Caricaturer, Nøddeknækkere, finere Legetøi, Dukker,

udskaarne Sykurve, Skrin, Æsker, Ridiculer, Visitkort-, Brev- og Papirkasser, kort, til de mest forskjelligartede Ting.

Barlindtræ og flere sjeldnere Træsorter, saasom Zirbelfure, der findes i disse Tracter, bruges til forskjellige Husgeraad, som Skeer, Trægafler, Sukkertænger, Flødeskeer, Salatklyper, hvorpaa der fordetmeste er udskaaret Figurer og Arabesker eller Border, dannede af sammenslynget Løvværk, Blomster og Dyr.

Valnødtræ, Æble-Pære-Plomme- og Kirsebærtræ, Liguster, Corneltræ (Cornus sanguinea), Hvidbøg og forskjellige andre Træ- og Buskarter nyttes af Træskjærerne, i Forhold til sin Forlighed og andre Egenskaber, til forskjellige Ting og i forskjellige Siemed. Rødder og Koter eller Rirvæxter af Ask, Or, Ahorn, Løn m. fl. ere meget efterspurgte, og af disse skjæres især Pibehoveder og Tobaksnadder. Det vilde være spildt Møie til Punct og Prik at opregne alle de Ting, som Træskjærerne bruge de forskjellige Træarter til. Haandgrebene ved Arbeidet ere iøvrigt forsaavidt altid lige eller desamme som den Figur, der skal fremstilles af Træstykket, først i det Grove hugges, sages eller tælges til i Omrids, hvorpaa den efterhaanden udarbeides finere ved Hjælp af Kniv, Meisel, Hugjern, Skrabere o. s. v. Blyanten tages ogsaa ofte til Hjælp til Udkast og Optegning. Udskjæringen og Arbeidet gaar lettest, naar Træet er halvtørt, hvorfor man ogsaa, om det er for tørt, bløder eller dypper det i Vand. Simplere Træskjærerarbeider og Figurer males ikke sjelden med Limfarver og Fernisser, finere Arbeider pudses og finskjæres med et skarpt Glatningsjern og beholde Træets naturlige Farve. For at faa den hvide Farve, især af Ahorntræet, endda renere og klarere frem, børstes de deraf udskaarne Figurer med Svovlpulver, eller lægges en kort Tid i et Rum eller en Kasse, som fyldes med Svovldampe.

Til denne Arbeidsafdeling eller det saakaldte Finskjæreri henhøre ogsaa de gjennembrudte Arbeider, de saakaldte Løvsagarbeider, hvorhen ogsaa maa regnes Udførelsen af Schweizerhusene eller de saakaldte Huse fra Berchtesgaden. Det er større eller mindre Bygningsmodeller af Bondehuse i den tækkelige og tiltalende Bygningsstil, der findes saa mange Steder i de sydtyske Alper, og som de saakaldte Schweizerhuse, man bygger hertillands, neppe have noget andet end Navnet og undertiden tildels Taget tilfælles med. Disse Huse gjøres af Cigarkasse- eller saakaldet Sukkerkastræ, af fine Ahornbrætter, Granspaan og allehaande Træaffald. Disse nydelige ligesaa smukt som smagfuldt udførte Arbeider, som man i den senere Tid ogsaa i Christiania har seet Prøver af hos enkelte Handlende, finde en meget livlig Afsætning i Sommertiden til de utallige Fremmede, der

reise i disse Egne og medtage saadanne Modeller til Erindring om Livet og Bygningsstilen i Alperne.

Ved Løvsagarbeide forstaar man de ved den saakaldte Løvsag (Fig. 57)

Fig. 57.

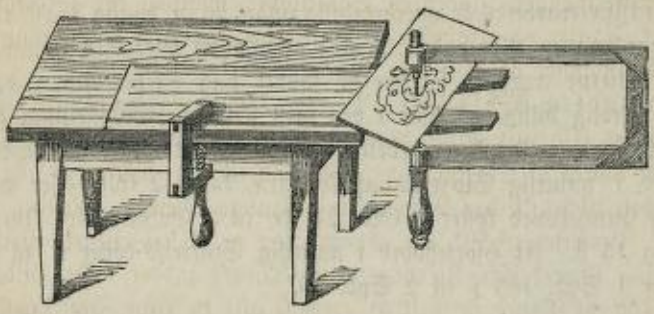

udskaarne, gjennembrudte Arbeider som bruges til prydelige Uhrkasser, Boghylder, Væghylder (Consoler), Maleri- og Skilderirammer, Skrivetøier, Sy- og Visitkortkurve, Afsætningsmøbler eller Etagerer, og de mangfoldigste Smaating og Smaaarbeider o. s. v. Løvsagen føres lodret op og ned ved Haandtaget, som ligger i lige Linie med Bladet, medens den tynde Træplade, hvori Figurerne skulle udsages, i vandret Stilling fæstes paa et Bord eller paa et gaffelformet Bræt, der sidder fast paa dette. Til Udførelsen af disse Arbeider bruges Inlægs- eller Foringsplader (som man almindelig meningsløst kalder Finerplader), af omkring 1 til 2 Liniers Tykkelse, af Valnødtræ, Ahorn, Kastanie- og saakaldet Sukkerkastræ, efterat de enten i Forveien ere polerede eller glattede ved Høvl og Skrabekniv samt afslebne med Pimpsten og Glaspapir. Mønstertegningen, der skal udskjæres, optegnes enten paa Papir, som fastlimes paa Træpladen, eller opridses paa selve Pladen, i hvilken der paa passende Steder bores Huller; disse stikkes Sagbladet igjennem, hvorpaa det fastsættes i sin Bøile og nu føres Sagen frem paa den ovenomtalte Maade, efter Tegningens eller Ridsets Linier.

Naar de udsagede Stykker ere borttagne, afpudses Pladen eller Skiven, hvis det ikke er en poleret Indlægsplade, — atter med fint Glaspapir; skal Arbeidet sammenføies af flere Stykker, saa limes disse sammen paa passelig Vis, og naar det ikke er poleret, gjennemtrækkes det tilsidst med Olie eller overstryges med en fin, gjennemsigtig Fernis.

Den Træmængde, som medgaar til denne Slags Arbeider, ligesom den Pris, der sættes paa dem, er overordentlig forskjellig efter Arbeidets Art og Beskaffenhed. Da Redskaberne hertil ere ligesaa simple og billige

(de koste ikke mere end et Par Spdlr.), som Arbeidet er let, vil Løvsagarbeide for den Ledige, der ikke er altfor træhændt, og som ikke har noget Andet og bedre at bruge sin Tid til, baade kunne udfylde Tiden og give Indtægt. Det er kun Billedhuggerne, som til sine større Arbeider bruge førere Stokke, medens den Træmængde, som medgaar til de finere Træskjærerarbeide, er overordentlig ringe; thi en dygtig Træskjærer veed snart sagt paa en eller anden Maade at udnytte hver Cubiktomme Træ. Hvad Priserne angaae, saa ere de, saavel paa Stedet som i de større Udsalg, utrolig billige og staa i den mest skrigende Modsætning til vore uhyre Priser paa Træskjærerarbeide. Et udmærket smukt udskaaret Raadyrhoved, i naturlig Størrelse af Lindetræ, koster 2 Gld. eller 90 ß; et lignende Gemsehoved koster 2 Gld. 24 Kr. til 3 Gulden eller 106 ß til 1 Spd. og 15 ß. Et Hjortehoved i naturlig Størrelse koster 5 til 7 Gulden eller 1 Spd. 105 ß til 2 Spd. 75.

III. Dreierne.

A. Daasedreierne

dreie naturligvis Daaser med Laag, som enten passer glat eller er til at skrue af. (Fig. 58). Disse bruges til Opbevarelse af Mangt og Meget, som allehaande mindre Kjøkkenforraad, Krydderier o. desl.

Fig. 58.

Dreierbænken, som er disse Haandværkeres vigtigste Redskab, er fordetmeste saaledes indrettet, at den kan gives den fornødne Bevægelse ved Hjælp af Svingstang, Svinge- eller Trædehjul. For at lette Arbeidet, bruges overalt i Bjergegnene, hvor der er Adgang dertil, Vandkraft til at dreie Hjulet, og Dreierne bygge sig derfor gjerne et Værksted eller en Arbeidshytte ved den nærmeste Bæk. Ved Daasearbeidet bruger Dreieren ikke nogen anden Fremgangsmaade end den, hvorpaa alle lignende Arbeider udføres, og Værktøiet er ogsaa det samme, som denne Haandværker almindelig nytter, nemlig:

Fig. 59.

1) Hul- eller Rørjernet, 6—9 Tommer langt, (Fig. 96), 2 til 3½ Linie i Tværmaal.

Slette- eller Glattejern med 1 til 2 Toms Eg og 6—9 Tom. langt, (Fig. 47).

Fig. 60.

3) Hulspidsjernet eller Rørspidsstaalet, 6—9 Tommer langt, 2 til $3^1/_2$ Linies Tværmaal, (Fig. 60).

Fig. 61.

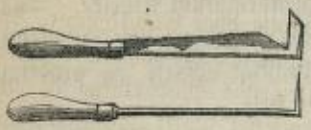

4) Uddreierstaal eller Uddreiningsjern bestaar af en hageformet eller vinkeldannet Egbøining, som er $1^1/_4$ Tomme lang eller høi paa en 6—9 Toms Jernstilk, og paa den ene Side forsynet med skarp Eg. (Fig. 61).

Fig. 62.

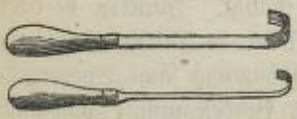

5) Tveegs- eller Skruegangsjern. Disse bestaa af en 6—9 Tommer lang og 2—3 Linier tyk Jernstilk, som ved Enden løber ud i en tynd Bøining, der er skarp paa begge Kanter. (Fig. 62). Bruges til Dreining af Skruegjænger, men kunne ogsaa nyttes til samme Brug som Uddreierstaalet.

Fig. 63.

6) Trekantstaal eller Daasejernet er trekantet, tilslebet paa alle tre Sider, forsynet med 6—9 Toms Stilk og Træskaft. Hver af Trekantens Sider er omkring 2 Tommer. (Fig. 63).

Medens vore Dreiere især ere henviste til Birk for simplere Ting, bruge Daasedreierne i Berchtesgaden helst tørt og kvistfrit Ahorntræ, men tage ogsaa tiltakke med Lind og Castanie. Træet opskjæres og tilhugges naturligvis først i passende Stykker med Sag og Øx, hvorpaa det sættes fast i Dreierbænken og tilrundes; Laagdelen skjæres af og Daasens udvendige Form fuldendes. Nu dreies Indhulingen, hvorved Dreieren almindelig først borer Hul i Midten af Daaseæmnet med Hulboret, og udvider dette saa længe med Skaarejernet, til Bund og Sider ere vel to Linier tykke. De indre Sider dreies derpaa glatte med det tresidede Jern, og med Tveegsjernet sættes der Skruegjænger i, saa at Laaget kan skrues paa. Laaget dreies paa lignende Maade. Disse Daaser males som oftest paa Kjøbet med stærke brogede Farver og sælges i Sæt paa 5 Stykker, som ligge indeni hverandre. Den største af disse er omkring $4^1/_2$ Tom. høi og 5 til 6 Tom. i Tværmaal. Hele Sættet koster hos Arbeideren $4^1/_2$ Skil., en Arbeider faar om Ugen færdig 36 Sæt.

B. Kurvdreierne

arbeide Kurve og Daaser med allehaande Udkrotinger og gjennembrudt Arbeide, fra en Tomme til et Qvarter i Tværmaal. Fig. 64 a fremstiller en almindelig Kurv af denne Art, b, en almindelig Daase af gjennembrudt Arbeide. Saadanne Sager ere ofte meget næt og kunstigt udførte og prydelige i det Hele.

Fig. 64.

Kurvdreierne bruge kun kvistfrit fin- og jævnvoxet Ahorntræ, der er saa rent i Farven som muligt. Foruden de ovenfor hos Daasedreierne fremstillede Redskaber, have de endnu Hug- eller Udstikningsjern med meget skarpe Egge til Udhugning samt Sporer eller „Forziringshjul" med indgravede Figurer eller Bordetegninger paa Randene, hvilket aftrykkes paa Arbeidet. Daasejernene ere enten forsynede med lige (Fig. 65) eller krum Eg (Fig. 66).

Fig. 65.

Fig. 66.

Her dreies ogsaa først Yderfiden færdig, hvorpaa den ved Udhugningsstaalet og Huljernet prydes med udhuggede og indtrykte Figurer; først da uddreies den indvendige Træmasse, hvormed Arbeidet er færdigt. Hjuljernet trykkes under Dreiningen fast mod Arbeidsstykket, der sidder i Bænken; Hugstaalene bruges paa den Maade, at de drives 1 til 2 Linier ind i Arbeidsstykket, som lægges paa et fast Underlag. Naar nu den indvendige Træmasse dreies ud, løsne de indhuggede Træstykker og falde af sig selv ud af Overfladen. Paa samme Maade gjøres ogsaa Laaget til de Smaakurve og Daaser, der kunne lukkes.

Skjønt der, naar Kurvdreierne har fuldendt sit Arbeide, ikke er megen Træmasse igjen i det, saa er hans Træforbrug ikke ringe. Det udgjør ikke mindre end 2 til 4 Favne halvanden Alens Kubber og Kavler.

C. Fløitedreierne

arbeide forskjellige Slags Fløiter og simple blæsende Instrumenter og især en Slags raa Fløiter eller Piber, der kaldes „Schwelgpfeifen" (Fig. 67);

Fig. 67.

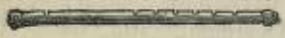

videre ogsaa finere ordentlige Fløiter, Flageoletter og hule Spadserstokke til at indsætte saadanne Blæseinstrumenter i. Til de simple Fløiter bruges Hæg, til Fløiter og Flageoletter Buxbom og Ahorn. Fløitedreieren arbeider almindelig paa Dreierbænk med Svingstang, og bruger foruden det almindelige Værktøi, som i det Foregaaende er omhandlet, endnu:

Fig. 68.

1) det skjæve Hul- eller Rørjern (Hulkiljern, tysk Hohlkehleisen) (Fig. 68); til Runding og Afdreining af Ydersiden

2) det firkantede Glatningsstaal (Fig. 69 og 70);

Fig. 69.

Fig. 70.

3) Hulbor eller Hulstaal af 1—3 Fods Længde og 4—7 Liniers Tværmaal (Fig. 71).

Fig. 71.

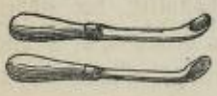

Fig. 72.

4) Lydbor eller Lydhuljern, Stikjern, til at udbore og glatte Lydhullerne, af 1 til $2^1/_2$ Tommes Længde og 1 til $1^1/_2$ Linie i Tværmaal. (Fig. 72).

5) Tonemaal eller Lydhulmaal, smaa Træmaal, hvorefter de Mellemrum, hvori Lydhullerne skulle bores, fastsættes ved Mellemrummet mellem Staaltraadstifterne, som ere indslaaede i dem. (Fig. 73).

Fig. 73.

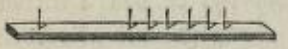

Efter Fløitehullets forskjellige Vidde tiltrænges der flere saadanne.

Det Hæggetræ, som skal oparbeides til Fløiter, sages op i Stykker paa halvandet Qvarter og kloves i Stykker, der ere omkring en Tomme tykke. Derpaa bores Fløitehullet tværs igjennem dem paa Dreierbænken,

hvorpaa de, ved en indsat Jernstang, fæstes i Spindelen og afdreies udenpaa ved Hjælp af Huljern, Slettejern m. fl. til de ere færdige. Ved Lydmaalet mærkes de Steder, hvor Lydhullerne skulle sidde, disse bores ud med et lidet Hulbor, hvorpaa de slettes og udrundes fuldkomnere. De færdige Piber og Fløiter slibes og afpudses med Olie. En Arbeider gjør om Dagen 12 til 15 Stk. af de ovennævnte simple Piber, hvoraf Dusinet koster 32 Skilling.

D. Turedreierne.

Denne Slags Turer nærmer sig i Form mere de sædvanlig saakaldte „Bierhaner" af Metal end det Tapningsredskab, vi her kalde Tap og Ture, og som kjendes af Hvermand. Benævnelsen er imidlertid mere passende end hin tyske, derfor have vi beholdt den, skjønt den gjerne kunde ombyttes med Tondehane, Kjøreldpibe eller Tapningspibe.

Turedreierne arbeide altsaa Turer eller Kjøreldhaner af 4—10 Tommers Længde (Fig. 74) af Barlind, Lærke- og andre Træsorter. Gran bruges kun til Tappen. Efterat Æmningsveden er opsaget til passelige Længder, kløvet i Stykker af omtrent $2^1/_2$ Tommes Tværmaal og med Baand- eller Tælgekniven afkantet paa Tælgekrakken, bores Hullet ud paa Dreierbænken ved Hjælp af et Hul- eller Rørbor; herpaa bores Taphullet med Cirkelboret eller paa anden Maade, og tilsidst dreies Ydersiden af med Slettejernet. Tappen er ligetil at gjøre. En Dreier kan gjøre 25 til 30 Piber eller Turer med Tappe om Dagen, og faar for de mindre Sorter $1^1/_8$ Skilling, for de større $1^1/_2$ til $2^1/_4$ Skilling Stykket.

Fig. 74.

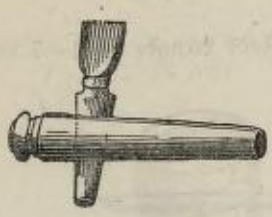

E. Trompetdreierne

gjøre de vel kjendte og yndede Skillingstropeter for Børn (Fig. 75). Disse ere gjerne 3 til 4 Tommer lange, dreies af Gran, som først tilskjæres og kløves i passelige Stykker, hvorpaa de paa Dreierbænken udbores efter Længden med Rørboret og derpaa ved en gjennemstukket Jernstift fæstes paa Spindelen, hvor Ydersiden afdreies med Slettestaalet. De sammensættes og limes af tre Dele. (Fig. 76).

Fig. 75. Fig. 76.

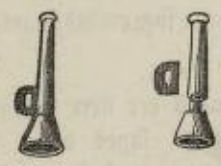

Tilvirkningen af dette simple Legetøi gav engang en god Indkomme, men er nu en af de mindst lønnende Erhvervskilder for nogle enkelte Familier.

IV. Kjøreldmagerne.

Kjøreldmagernes Frembringelser ere uundværlige i enhver Husholdning i By og paa Land. Disse ere da Bailler eller Stamper (Fig. 77), Koller (Fig. 78), Ringer eller Mælkeringer (Fig. 79), Kjærner (Fig. 80), Skjæpper, Fjerdingkar og andre Maal (Fig. 81) samt Vandbøtter eller Emberer (Fig. 82) og saakaldte Bærekander (Fig. 83.)

Fig. 77.

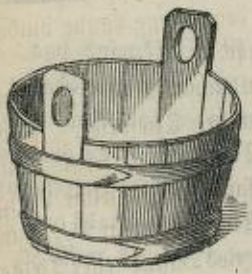

Fig. 78.

Fig. 79.

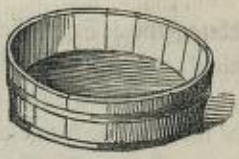

Fig. 80.

Fig. 81.

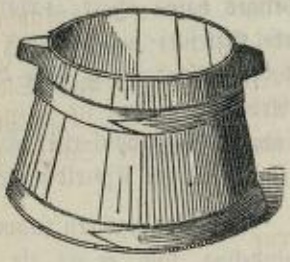

Fig. 82.

Fig. 83.

Kaggemagerne gjøre især Fiskekagger, Kjøreld, hvori Fisk, især Ørret og Røie føres og opbevares levende (Fig. 84), og endelig et eget Slags Vand- og Mælkekagger (Fig. 85), som især Tømmer-

Fig. 84.

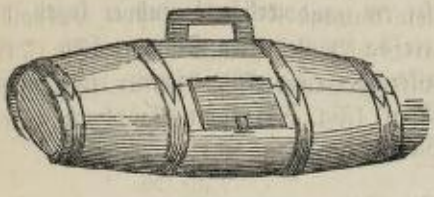

Fig. 85.

og Vedhuggerne i Sydtyskland bruge at have sit Drikkevand paa. Hos os er Kløvkaggen eller Myseflasken, som bekjendt, en af de almindelige Bukjøreld, hvori Mælk og Myse eller Syre reides eller føres paa Kløv. Kjøreldmagerne tiltrænge og bruge retkløvet, kvistfrit Træ, og bruge til de ovennævnte Kjøreld især Gran. Til Mælkeringer og større Mælkekjøreld, Fjerdingkar o. s. v., bruge de ogsaa Lærketræ, og undertiden gjøres Stavene til Stads omskiftende af forskjellige Træsorter. Til Baand eller Gjørder bruges retkløvet, seigt Grantræ eller Grønask og Baandpil. Til smaa, fint udarbeidede Kjøreldarbeider, f. Ex. Smaakander eller Sæt af Pægl-, Halvpotmaal o. s. v. fra 1 til $3^1/_2$ Tommes Tværmaal, bruges ogsaa finere Træsorter, som Ener, Barlind, Zirbelfure, Lærke-, Valnød-, Kirsebær- og Æbletræ foruden fingaaret Gran. Men disse smaa og nydelige Husgeraad høre dog mere til Træskjærernes end Kjøreldmagernes Arbeider.

Foruden Tælgekrakken og den almindelige Stryghøvl eller „Hambom" samt Pløiningshøvlen, Haandsagen og Øxen, bruger Kjøreldmageren:

Fig. 86.

Fig. 87.

1) Kløvningsjern, saavel det almindelige, som er ret (se Fig. 3), som et, der er krumt, Stavjernet eller „Krumjernet;" Bladet er omtrent en Fod langt (Fig. 86), 3 til $4^3/_4$ Tomme bredt og 3—5 Linier tykt i Ryggen, og Haandtaget af Jern.

2) Baandkniv med lige Blad (Fig. 4) og med krumt Blad eller saakaldet Stavtælgekniv eller Stavbaandkniv, Krumkniv (Fig. 87).

Fig. 88.

3) Skraber (Fig. 88) til Pudsning og Glatning af de færdige Arbeider.

4) Cirkelbor eller Dreiebor (se Fig. 63) og Stavbor (Fig. 89).

5) Laaggsag eller „Kryds," (Fig. 90), hvormed Laaggen eller Laaggfuren, som Bunden skal indfældes i, sages paa Indsiden af Stavene; den bestaar af et kort sagtagget Jern, som er $3^3/_5$ Linie langt og $2^2/_5$ Linie bredt med et Haandtag paa $1^1/_2$ Fod. (Fig. a viser det i naturlig Størrelse.

Fig. 89.

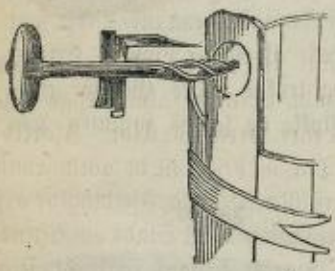

Fig. 90.

Fig. 91.

Fig. 92.

6) Sælebrættet (Fig. 91), som Arbeideren hænger om Halsen for at værge sit Bryst med.

7) Modeller til fabrikmæssig Tilvirkning af de omtalte Kjøreld, f. Ex. Sætbaand (Fig. 92) til Maalene i og efter de forskjellige Størrelser af Sættet, som almindelig indeholder sex Stykker; til Kanderne har man en Model som Fig. 93 o. s. v.

Haandgrebene ved disse Arbeider ere i Regelen de samme som ved

Fig. 93.

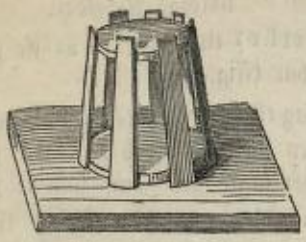

almindelige Bødkerarbeider. Stavene (det er de udhulede Kløvningsstykker eller Træspildrer, som bruges til Sidestykker i disse Kjøreld) grovkløves først med det krumme Stavjern, arbeides renere med Krumkniven paa Tælgekrakken og stryges af paa Stryghøvlen, hvorpaa de ved Sættebaand eller andre Modeller passes sammen, med Hensyn til Slutning og Tæthed i den runde eller ovale Form, og afpudses med en mindre Høvl. Baandene gjøres ikke her, som paa mange andre Steder, af Renninger og Kviste eller Baandstager og Pidske, men af Stamtræ, især af Grønask, Gran eller Vidie, som kløves op i en Bredde af 2 Tommer og en Tykkelse af et Par Linier. Efterat disse ere tælgede glatte med Baandkniven, og trukne nogle Gange gjennem hedt Vand, bøies de om et rundt Træstykke og sættes sammen paa den Maade, som Fig. 94 og 95 udvise.

Fig. 94.

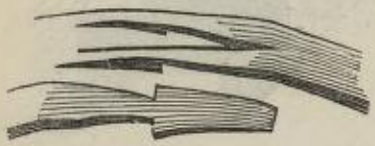

Fig. 95.

Bundene tilhugges med det lige Kløvningsjern og tiltælges paa sædvanlig Maade paa Tælgekrakken; ere Bundene bredere sammensættes de af flere Stykker som tilsammen afstryges paa Hambommen eller den omvendt stillede Stryghøvl, til de slutte tæt, hvorpaa de sammenplugges med Trænagler. Naar de saa ere afhøvlede med Slethøvlen, afridses Randens Omkreds, efterat de sammensatte Stave ere stillede paa den. Efter dette Rids udskjæres Bundbrettet, og Kanten afpudses og skraaes med Kniven saa den bliver skarp eller tyndere udad. Til Bundens Indsætning i Kjøreldet eller i Stavene, som ere forbundne med de omtalte Træbaand, skjæres der i Stavenes indvendige Side med Bundsagen, Laaggsagen eller Krydset en Furre, Laaggen eller Laaggfuren, hvori Bundbrættet indklemmes. Dette sker dels ved at trykke det ind, dels ved at løse paa Baandene, dels ved at klemme Stavene sammen med den saakaldte Dreier, som bestaar af en rund Pinde med et Haandtag og en Rendesnare, som lægges om Kjøreldet og vrides op paa Pinden, hvorved Snoren trækkes sammen og udøver et stærkt Tryk paa Stavene.

Et Sæt Skjæppemaal paa 6 Stykker, saaledes som de bruges i Bayern, hvoraf det største holder 17 Tommer i Tværmaal og en halv Alen i Høide, og hvoraf det mindste er 12 Tommer i Tværmaal og 7 Tommer høit, koster almindelig 1 Gulden og 24 Kreutzer, eller 61 Skilling, og en Bærekande 16 Skilling.

V. Trugmagere.

De arbeide alleslags Truge, Bagstetruge og mindre til Husbrug, samt desuden et eget Slags lange Salttruge („Mulden") for Arbeidsfolkene i Saltværkerne i Berchtesgaden. Til Bagstetrugene bruges gjerne Løn eller Lind.

Fig. 96.

Trugmagerens Værktøi er:

1) Kløvningsjern med et Blad paa tre Qvarter;

2) En middelstor Haandøx med bueformet Eg;

3) En Huløx eller Trughakke, („Dächsel"), som ogsaa er et almindeligt Bødkerredskab, med indhul Eg; (Fig. 97).

4) Baandkniv med lige Blad (se Fig. 41) og med halvrundt Blad (Fig. 98);

5) Skraber, en ringformet Kniv (Fig. 99).

Fig. 97.

Fig. 98.

Fig. 99.

Fig. 100.

6) En stærk Tælgebuk (Fig. 101) tjener ligesom Skjærekrakken til at sætte Trugæmnet fast i. Almindelig afskjæres Granstokken i Trefods Stykker og disse kløves med Kløvningsøxen i to Æmner (Fig. 100). Et af disse kiles fast paa Bænken (Fig. 101) og grovhugges først indeni med Tælgeøxen; derpaa vides det med Trugøxen og rundes ordentligere ud, og tilsidst glattes det med Skraberen. Det udhule Æmne sættes da paa Huggestabben op mod en Stok, som det fæstes til med Klammer (Fig. 102), og nu tælges Bark og Kanter og Ujævnhederne og alle overflødige Dele paa

Fig. 101.

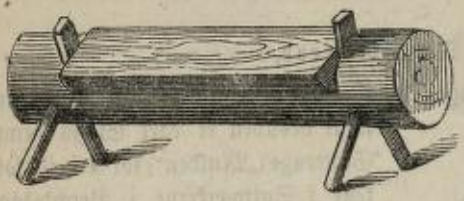

Fig. 102.

Yderſiden af med Haandøxen. Tilſidſt ſættes Truget faſt i Skjærekrakken og pudſes jævnt og glat af udenpaa med Baandkniven.

VI. Rivemageren

bruger til at gjøre ſine River, foruden Sag, Øx og Baandkniv, et Hulbor af omtrent en Qvarttommes Tværmaal ſamt et Centrumbor, noget over $^3/_4$ Tomme i Tværmaal, og en tilhørende Borvinde, ſamt Huljern til at ſlaa eller udhugge Tinder med. Huljernene ere tykke Jernrør af $3^1/_2$ Tommes Længde og $^1/_4$ Tommes Tværmaal, ſom oventil ere egſkarpe og nedentil fæſtede eller faſtſruede paa en Bænk. (Se Fig. 104 a).

Foruden en almindelig Tælgekrak bruges en Boringskrak eller Stol, til at ſætte Arbeidet faſt paa (Fig. 103), ſamt Tindebænken (Fig. 105). Der bruges ogſaa Maal eller Modeller til at gjøre Rivehovedet efter, og diſſe ere 2 til 3 Fod lange. Til Rivehoveder bruges Bøg eller Løn. Førſt ridſes og udſkjæres de efter et viſt Mønſter og tiltælges paa Skjærebænken med Baandkniven, faſtkiles i Borekrakken (ſe Fig. 103), hvorpaa der bores Huller til Tinderne ved Hjælp af Hulbor og Borvinde. Til Tinderne tages det ſeige Træ af forſkjellige Buſke, ſom Berberis, Liguſter o. ſl. De ſkjæres i Stykker paa 3 til $3^1/_2$ Tomme og ſlaaes, for at de ſkulle blive jævnrunde, gjennem Huljernet (Fig. 104).

Fig. 103.

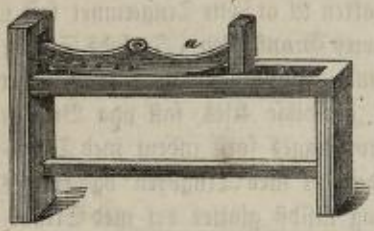

Fig. 104.

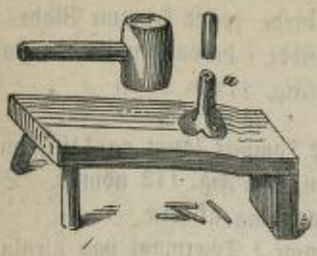

Tindingen eller Tindernes Indsætning i Hovedet foregaar paa Tindekrakken (Fig. 105), hvor Hovedet, ved Hjælp af et bevægeligt firkantet Træstykke a, fastholdes ved Trykket af Arbeiderens Fod paa Tværpinden under Krakken. Tilsidst sættes der et hovlet Gran- eller Askestaft i et Hul, som bores med Centrumbor i Rivehovedet.

Fig. 105.

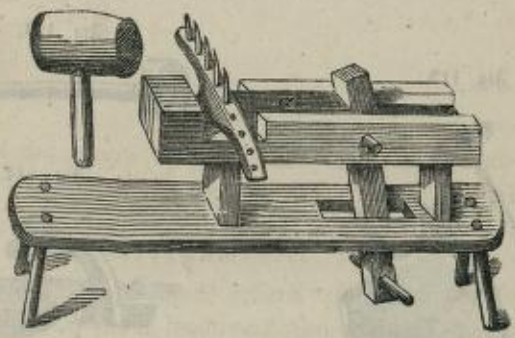

VII. Træskomageren.

Træsko gjøres bedst af Or, Lind eller Bøg. (Fig. 106). Værktøiet hertil er, foruden Sag, Øx, Kniv og Baandkniv:

Fig. 106.

1) et Bridebor eller Tømmermandsbor af en god halv Tommes Tværmaal (Fig. 107);

2) et krumt Huljern, noget over en halv Tomme i Tværmaal (Fig. 108;

Fig. 107.

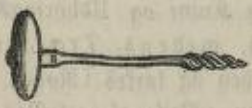

Fig 108.

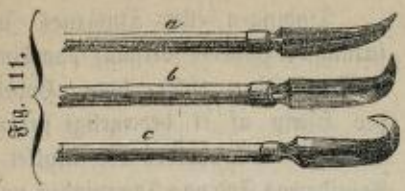

Fig. 111.

3) nogle tveeggede Træskoknive med et Qvart lange, tommebrede, spidse, krumme Blade, som sidde i halvandenfods Træskafter. (Fig. 111 a b c;)

4) et Skuffejern eller Udboringsjern, 2 Tommer langt og $1^1/_5$ Tomme bredt, med to skarpe Egge og af den Form, som Fig. 112 udviser. Skaftet er af Jern, en Alen langt og med Haandtag af Træ.

5) Ovale Skrabere, $^5/_4$ til 1 Tomme i Tværmaal paa alenlange Træskafter (Fig. 113).

6) En Tælgekrak, som vedstaaende (Fig. 114), tjener til at fastholde

Fig. 112.

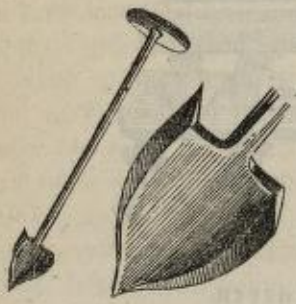

Fig. 113.

Fig. 114.

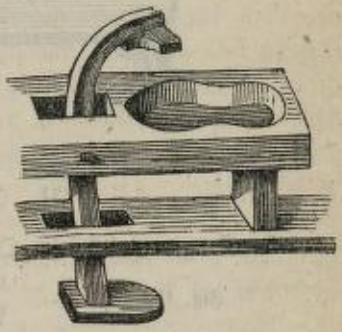

Træskoen under Arbeidet; i denne Hensigt er der i den Planke, mod hvilken Vægtstangen ved Arbeiderens Fodtryk fastklemmer Arbeidsstykket, udskaaret en Huling, som svarer til Træskoæmnet, og som hindrer det i at glide ud.

Først tilhugges Yderside af Træskoen med Tælgeøxen og glattes med Baandkniven, derpaa tager Arbeideren fat paa Indersiden, borer Huller og hugger ud med Hugjern og Huljern, hvorpaa Hulingen udvides med de ovenfor fremstillede tveæggede Knive og Udboringsjernet og glattes med Skraberne. Arbeidet udføres, medens Træet er raat, hvorpaa de færdige Sko hænges op i Piben og tørkes i Røgen. En Arbeider gjør 3 til 6 Par Træsko om Dagen. Prisen for et Par af Middelstørrelse er i Brechtesgaden 11 til 13 ß; for de større 16 ß.

Det er ikke mange Familier, der høre til de tre sidste Haandværkslag og drive paa at arbeide Truge, River og Træsko. Det største Haandværkslag danne Æskemagerne, efter dem komme Dreierne, Udskjærerne og endelig Kjøreldmagerne eller Bødkerne. Sammen med Æskemagernes Arbeider bør ogsaa nævnes Straafletternes eller Straaindlæggernes, som tjener til Pryd og Udsmykning af Smaaæskemagernes Producter; det drives imidlertid her kun af faa Familier, medens det i Bøhmen og andre Egne af Tyskland har en større Udstrækning. Medens Smaaæskemagerne male og fernissere sine Smaaæsker, Pennehuse o. s. v. paa mange Sæt og Vis, saa indlægge eller overtrække Straafletterne en Mængde Smaaarbeider, saasom Kasser, Smaaskrin, Æsker, Cigarreetuis o. s. v. med beidset og farvet Straa, som de sammensætte til Udprydning efter de forskjelligste Mønstre og Tegninger. Straaindlæggerne regnes med i Smaaæskemagerlaget.

Salget af disse forskjellige Varer foregaar ved nogle Handelsmænd i Brechtesgaden. I tidligere Tider var det Haandværkerne paabudt først at tilbyde sine Frembringelser til disse, som skulde holde faste Priser; men nu er Afsætningen og Salget frit. Desuagtet er det ikke mange Haandværkere, som selv falholde sine Varer, dels fordi de derved spilde for megen Tid og dels fordi det mangler dem Driftscapital. De sælge følgelig fremdeles til Handelsmændene, dels for Contant og dels for andre Varer, som ere dem nødvendige til Livsophold og Haandværksdriften. Priserne stige og falde naturligvis i Forhold til Efterspørgselen, og derfor gjør Handelsmanden sine største Indkjøb, naar Priserne staa lavt og sælge Varerne, naar de igjen ere stegne i Pris; den større Afsætning og høiere Pris gjør følgelig ikke Arbeidslønnen høiere for Haandværkerne, men giver dem mere at bestille, og Vindingen gaar i Kjøbmandslommen.

Medens Trævarearbeidet i Berchtesgadener-Dalen, i Sammenligning med tidligere Tider, er gaaet tilbage, udmærke mange Frembringelser sig ved sin Fortrinlighed, f. Ex. Æskerne, og de fleste Ting ved en næsten utrolig billig Pris.

Schreiben an Wanerald.
Morgenblatt März 1866.

II.

Træ- og Udskjærings-Arbeider til Husfliden's Fremme i Norge.

Det har i senere Aaringer ikke været saa længe mellem hver Gang, der er skeet Opraab til den store Almenhed, om at komme en og anden Fjeldbygd til Hjælp, fordi et Uaar havde rammet den; der manglede Saakorn, der manglede Brødkorn og Grødmel; Folket sultede, det var nedsjunket i den dybeste Nød og Elendighed, ja den blege Hungerdød stod endog ved Døren til en og anden Hytte; men Barmhjertigheden var rede med deltagende Hjerte og aaben Haand: de Hungrende bleve mættede, den værste Nød og Elendighed blev afhjulpen for denne Gang; Grøden kom i Jorden, og Haab og Tillid vaagnede igjen, eftersom den kom op og lovede en velsignet Høst. — Men al saadan Hjælp er og bliver en Nødhjælp, en velgjørende Haadsrækning, som vel lindrer den øieblikkelige Nød og Trang, medens Ondet er og bliver detsamme, og i visse Mellemrum vender den samme Nød og Jammer i større eller mindre Udstrækning tilbage paa nyt.

„Hvad er vel Grunden til dette?" spørger man, og Svaret er: „et Uaar." —

Ja, Uaaret, eller flere Uaar efter hverandre, er vistnok Grunden til den øieblikkelige Nød og den stærkere Trang, som paakalder den store Almenheds Hjælp og Barmhjertighed; men seer man bedre efter, saa er Nøden og Trangen mere eller mindre altid tilstede. De egentlige Grunde hertil ere flere og ligge dybere, end en overfladisk Undersøgelse naar. For en stor Del ligge de i selve Naturforholdene eller i Landets Skik og Lag og kanske for en ligesaa stor Del i Samfunds-Tilstandene.

Dalene ere mangesteds saa smaa og trange og den grødefore Jord saa ringe i Vidde, at det selv i gode, ja vel undertiden i de bedste Aar ikke voxer saa meget paa den, som udkræves til Familiens eller Husflokkens Næring. Selv ved et bedre og mere fuldkomment Jordbrug vilde disse Agerlapper ikke være tilstrækkelige, saameget mindre ved et Jordbrug som dette, der er i den maadeligste Tilstand. Der er saaledes i mange Tilfælde en Overbefolkning tilstede eller en Menneskemængde, som er større end den foder- og grødefore Jord kan nære. Dette kan vel falde vanskeligt at tro, naar man kun agter paa den ringe Folkemængde, der lever paa den store Vidde, som hele Norge danner med alle sine Heier og Fjelde, Ser og Skjær, udyrkede og udyrkbare Strøg; men lettere vil det skjønnes, naar man tænker paa det, som ovenfor er sagt, om hvor ringe den grøde-

Schröder aus Stavanger.
Morgenblad. Mai 1860
Agronom Jacobsen. Berichte aus
Jæderen. 1862. Telemarken
Morgenbl. 1863. Nr 310. – 5½ Tage
1½ Tich. – Pers.
Mgbl. 1863. Nr 130.
Nach Ost-Landeskreis abfahren i
Aftenblad nicht. Landgeschäft. Bal
rat Pennmuskeln ist Dampfschiff
bei ist Frumnes Friesfeld i Stav
lands Prostgrad. (Af J. f. Gunnæd)
Aftenblad Nr 59. 10. Mai 1864
Piradøl er nu afsiungrede T. Stavan
gbladsfed. 2–3 Potter Melk er Dg
bei dameleen, nach fan midlgtten
Potets og Dæges 14 Mk. 14 Sgr. dan dagr
forre 2½ Mark, dalgr fr. Sæv. gha
ft. Bust. Fem mand fej Frumnes 78, 110
al av 1/24 Stand. af Geg. Frolhetall
Aren malet av Jarn, det Frumnes
de av grudstrøm. (Af Sch. Norway)
Det samme i Morgenblad Nr 11/64
12. Mai –

føre og nyttige Jord er, i Sammenligning med Husflokkenes og Folkemængdens Trang, i den enkelte Bygd og i Fjelddalene, hvor Folket bor og bygger. Efter Præsten Borchs Udsagn i No. 5 af Morgenbladet for 1861 den 7de Juli, kan man tydeligt se, at dette er Tilfældet i hans Bygd, Fjotland; thi det heder der, at for 30 Aar siden udlignedes til at udrede Fattigvæsenets Udgifter der i Sognet, foruden Fødevarer, mellem 8 til 10 Speciedaler i Penge; men nu er Pengeligningen alene i almindelige Aar ligetil 120 Spdlr., og i det nævnte Nødens Aar maatte Fattigkassen, efterat disse og de mange indkomne milde Gaver vare uddelte, gjøre en Gjæld af 300 Spdlr. og endda vare Mange uhjulpne. En saadan Stigning i almindelige Aaringer kan vanskelig skjønnes og forklares uden at Folkemængden er tiltaget for stærkt, til at Jordvidden kan nære den.

„Hvorledes ser det nu ud i en saadan Fjeldbygd?" — „Den ligger paa eller under Høifjeldet, overalt er det Fjeld og Ur, ingensteds sammenhængende, dyrkningsført Land; Naturens store Fattigdom viser sig i de nøgne Fjelde eller i den tynde Skov paa dem, i de store Lyngvidder og Moserne og Myrerne. Folket bor spredt og er indskrænket til faa Flækker, som findes omkring, hvor Fjeldet skraaner eller sænker sig. Ser man ud fra sit Vindøie her, saa mødes ikke Blikket som i Slettelandet af Nabogaardens venlige Marker og bølgende Agre, men som oftest af vilde Fjeldknauser og vide brune Heier. Det er ogsaa saare ufremkommeligt overalt; paa enkelte Smaastumper nær, gives der ingen banet Vei. Alt maa bæres eller føres frem paa Hesteryggen, og man kan med Sandhed sige, at Folket maa kravle om i Fjeldene. Det er let at skjønne hvor tungt Livet bliver her; thi det er ikke alene det, som skal hjem, der føres saaledes; den hele Gaardsdrift er ikke lettere. Det er en ligefrem Følge af den grødefore Jords ringe Bidde, at Hjemmarken nyttes til Ager; Kvægfodret hentes derimod til mange Gaarde for en stor Del eller for største Delen fra Udslaatter, langt oppe i Heien, hvorfra det med Slæb og Kjaak føres tilgaards om Vinteren. — Næringsveiene ere altsaa Jordbrug og Fædrift. Det første rækker, selv i almindelige, kanske ikke engang i gode Aaringer, til at skaffe det Nødvendige. Det er følgelig Fædriften, som skulde give det, der mangler, eller et Overskud, og det gjør den ogsaa i heldige Tider, hvor Beitet er godt, og der er Fjeldgræs, Løvfoder, Mose og Bar nok at livnære Kvæget med til Sævjen gaar og Groen grønnes det næste Aar. I slige veiløse Egne, som her tales om, er det naturligvis kun paa Vinterføret Afdraatten kan føres frem og ombyttes med Korn. Var der Veie tilstede eller en let og stadig Samfærdsel med Stæder og andre Bygdelag saaledes, at det, som avledes eller frembragtes, til enhver Tid kunde afsættes og Sieblikkets Trang afhjælpes, da var det alt gjort meget for slige Egne, og rimeligvis stod

Folket der sig da bedre paa at lægge sig efter en større Avl af Kvægfoder, end at spilde Jord og Arbeidskraft paa en usikker Kornavl*). Saaledes som det nu er og drives, kan Folket i slige Fjeldbygder enten ikke nære sig eller kun paa den strøbeligste Maade komme ud af det ved sit Jordbrug og sin Fædrift. Det er et gammelt Sandsagn, at Jorden i Almindelighed lønner Flid og Omtanke; men her i Fjeldbygden kan man sjelden sige det samme om den som længer Syd paa og i det vide, fede Sletland, at den er en mild Moder, som giver Meget og kræver Lidet. Den, som skal skaffe sig Brødet i sit Ansigts Sved og afvinde Jorden de første og tarveligste Midler til at leve af, maa, om man saa skal sige, værge Livet med sine Hænder. Det er ofte en haard Strid, men den arbeidende Mængde fører den mange Steder og under mange Skikkelser med et Mod, en Kraft og en Dygtighed, som var værd en større Løn og en bedre Skjæbne; thi tit og ofte har den endda ondt ved at nødbjærge sig uden Tilhjælp, og det er det sørgeligste ved Sagen, at den Tilhjælp, som Folket altfor ofte maa søge, er Fattigkassen.

Hos den Stærke og Sunde vækker den haarde Strid for at livnære sig under Nordens strænge Natur, alle Evner og Kræfter og staalsætter ofte Krop og Sjæl, men over dem, der ikke saaledes kunne værge sig mod dens Magt og ved den alvorligste Virksomhed opretholde sig selv, lægger den samme Natur sig som en Byrde, der kuer og lammer. For disse bliver Hvilen efter Arbeidet let en altfor stor Nydelse, og gjennem denne lister Ladheden sig ind lidt efter lidt, og Ovnsbænken eller at ligge „paa Kvilo" bliver den høieste Lykfalighed; her have vi i mange Bygdelag en anden stor Hovedgrund til Nøden og Trangen.

I Lande, hvor Jordarbeidet er indskrænket til en saa kort Tid som vor Sommer, maa Vinteren ikke ødes bort, men den maa ogsaa bruges og nyttes til gavnlig Gjerning, om Nøden ikke skal blive en stadig Gjæst. Andre Grunde, som virke med til Trangen og Arbeidsløsheden kunne snart være den almindelige Mangel paa Oplysning og Kundskab om hvorledes de naturlige Hjælpekilder, som ere tilstede, kunne nyttes, den mere eller mindre fuldstændige Uvidenhed om det Arbeide, som kan være at faa, om den Hjælp, som kunde være at hente i andre, ofte ikke saa fjerne, Egne, hvilket atter har sin Rod i den Maade, hvorpaa Bygderne ligge til i sin Ensomhed, skilte fra hverandre og den hele Verden ved høie Aaser og vide Heier, hvor der mangler alle andre Veie og Forbindelser end de, som Sneen og Kulden danner over Fjeld og Fjord om Vinteren, kort sagt fordi der mangler Samliv og Samfærdsel, Folkemøder og Almenaand. Den lange Vinter

*) Se mere herom i Bogen om Myrdyrkning af Asbjørnsen. Christiania hos Steensballe 1856. S. XIII. fg. samt Budstikken for 1861. Side 50 fgg.

og de mange Hænder, som under den ere ledige, og alle disse Omstændigheder, som ovenfor ere omtalte, vise tydeligt, at en af de Maader hvorpaa Trangen og Nøden i nogen Mon kan mødes og mildnes er saadanne Husflidsarbeider, som passe for Egnen og Folket, og det kan ikke være nogen Tvivl om, at det vilde være en stor Velgjerning for vort Land at faa en velordnet Husflid i Gang, ved Siden af Jordbruget og Fædriften. Men Husfliden maa ingensteds faa en saadan Udstrækning, at Jordbruget og Skovbruget lider derunder, saaledes som Lintilvirkningen i Sverige og Kniplingsvæveriet i Sachsen. Dette er det vel heller ikke nogen Fare for her, hvor Folket hænger saa fast ved sit gamle Brug og sin gamle Leveskik. En anden Side af Sagen er det overalt at faa den Husflid i Gang, som bedst passer for Bygden og Egnen, thi man kan ikke raade til at indføre en enkelt eller nogle enkelte Grene af Husflid i hele Landet: hver Egn eller Del af Landet maa lægge sig efter de forskjellige Husflidsarbeider som passe bedst for den og hvortil Folket er oplagt og skikket, og herved bliver det altid en stor Vinding om disse ere saadane, at Æmnet eller Raastoffet findes paa Stedet og der ikke har stor Værdi, medens det andensteds har en større. Er dette ikke Tilfældet, saa vil ofte Udlægget for Husflidens Frembringelser overstige det, som det kunde koste at frembringe dem i Fabrikker, og man kan da kun sammenligne Tilstanden med den, som vilde være tilstede, om der ikke var nogen Husflid. Saaledes er det ofte med den Spinding, Strikning, Bævt eller Bævning, som Kvinderne drive paa i enkelte Bygdelag; man kan sige derom, at det er bedre at have nogen Arbeidsfortjeneste end ingen.

Vi have i denne lille Bog skildret en Slags Husflid eller rigtigere en Haandværksdrift, som er i Gang i Fjeldbygderne i Bayern, hvorfra dens Frembringelser, der ere nogle af de nætteste og vakkreste Træarbeider man vil se, udføres og ere søgte overalt i Verden.

Før man tænker paa noget Lignende, er det nødvendigt at se efter, hvorledes det har sig med Skogen og om hvad Træet paa Roden er værd i Fjeldbygderne. Ligger Bygden høit tilfjelds, er Skogen vel oftest saa tynd og sparsom, at det ikke er stor Hjælp i den, uden til Husfang, Vedfang, og Gjærdefang til eget Brug; er det mere, saaledes at Noget bliver tilovers til Salg, saa ligger den i mange Tilfælde saa langt borte fra Afsætnings- og Udskibningssteder, at Tømmeret paa Roden ikke er noget værd, fordi Flødning og Fremførsel, paa Grund af Naturhindringer, Ukyndighed, Kjøbmandsslubed eller Mangel paa Enighed og Samhold mellem Skogeierne, ere alfor vanskelige, tidsødnede og trælsomme. Det er saaledes ikke noget som er uhørt, at Tømmeret har ligget i 5—6 Aar i vestlandske Elve, før det er kommet

frem, og hvor meget der da er igjen af den oprindelige Mængde og hvorlidet dette er værd, er let at skjønne. Kan man nu under saadanne Omstændigheder arbeide Træet op eller forædle det til mere letføre og brugelige Ting for andre Bygder og Byer, saa er meget vundet. Dette driver man tildels ogsaa paa, idet der i nogle Egne arbeides en Mængde Tøndestav og i andre gjøres der op Træsko. Men slaar Sildefisket en og anden Gang ikke til, saa falder Prisen paa Tøndestaven eller det bliver vanskeligt at faa den solgt. Træsko er en Vare, som ikke saa snart slides op; derfor bliver det let fuldt op af dem. — Men er man først enig om, at det er gavnligt og giver Binding for en Egn at tilvirke Trævarer som Husflidsfrembringelser, da er det sikkert, at Bindingen vil øges og Afsætning og Salg tage til, jo flere forskjellige Slags Trævarer og Arbeider man kan frembringe i Egnen; thi er det mindre let at sælge en og anden, eller noget slaar feil en Gang, saa bliver der flere igjen som tiltrænges. — Arbeidets Godhed og Fuldkommenhed vinder vistnok ikke ved dette, og heller ikke gaar det saa let og fort fra Haanden; thi naar en Enkelt skal arbeide mange forskjellige Slag, saa bliver han sjelden Mester i Noget. Bedst gaa derfor saadanne Ting fra Haanden i større Arbeidslag eller Familier, hvor hver enkelt Arbeider eller hvert Lem af Familien har sin Del at gjøre.

Under flere Landbrugsmøder og offentlige Sammenkomster her i Landet og sidst ved det almindelige Norske Landbrugsmøde i Throndhjem i Juli 1859, hvis Forhandlinger om dette ere optagne i den første Aargang af Budstikken S. 350 til 368, har det været et stadigt Emne for Drøftning, hvilke Husflidsarbeider eller andre Sysler det maatte være af den største Vigtighed at fremme og udvikle ved Siden af Landhusholdningen. Det Almindelige ved Sagen er der omhandlet og oplyst fra flere Sider af nogle af de Mænd, som baade her og i Sverige have Ord for at være de Kyndigste i alt det, som vedkommer Jordbruget og Folkets Kaar; men udtømt er Æmnet ikke paa langt nær. Det er endnu heller ikke Sted eller Tid til en saadan Drøftning af Sagen; her er det saaledes kun i al Korthed handlet om noget af det Vigtigste, som vedkommer Husflidsarbeidet. Dr. Schübeler har baade paa det nævnte Landbrugsmøde og oftere afhandle Spørgsmaalet om hvilke Slag eller Grene man burde lægge sig efter og fremme som de, der passede bedst for vort Land og Folk. Blandt disse har han med Rette fremhævet alle Slags Træarbeider og Udskjæring i Træ.

I 1857 opholdt jeg mig nogle Uger i de sydbayerske Fjeldbygder og havde der Leilighed til at se og blive kjendt med den Maade, hvorpaa Træ-Arbeider og Udskjæringer udføres der, og senere fik jeg gjennem et Tids-

skrift for Skovvæsen, som udkommer i Bayern, en meget oplysende Skildring af den Maade, hvorpaa alt dette udføres. Denne er lagt til Grund for den første Afdeling af denne lille Bog, hvori man faar Arbeidsmaaderne for flere saadanne Virksomhedsgrene tilligemed de nødvendige Tegninger af Ting og Redskaber, saaledes at man derefter kan tage sig til at arbeide en hel Del af Sagerne. Alle disse Redskaber se vistnok i al sin Simpelhed kunstige nok ud; men hvor Folket er vant ved at gjøre alting selv og redde sig ud af saamangen Vanskelighed som Tilfældet er i mange af vore Fjeldbygder, der lader mangt sig eftergjøre, og endda mere undvære og gjøre simplere. De kunstigste og vanskeligste Arbeider og Udskjæringer ere hertillands ofte udførte ved Hjælp af Tollekniven og det allertarveligste Værktøi. Men det staar paa den anden Side heller ikke til at nægte, at Arbeidets Fuldkommenhed og raske Udførelse her i Landet ofte lider formedelst eller under Mangel paa passelige Redskaber og Fremgangsmaader, og dette gjør igjen ofte Skade paa Afsætning og Vinding.

„Ja", siger man, „Alt dette kan være godt og velment nok, men det er ikke Een af 100, ja kanske ikke Een af 1000 af dem, hvem disse Redskabs- og Arbeidstegninger ere ømnede for, som faar see dem og kommer til at gjøre Brug af dem til sin eller Andres Nytte. Forholdene ere saa ugunstige som muligt for Udbredelsen af den Slags Kundskab, som vanskelig lader sig fremme, uden personlig Paavirkning, uden at man kommer og viser og lærer dem, hvorledes hver Ting skal gjøres, og ofte mangler ogsaa den rette Deltagelse, hvor den burde findes."

Det er noget ja kanske meget Sandt i dette, og det har ogsaa andre Vanskeligheder og Hindringer, f. Ex. den at finde saadanne Mellemmænd for Afsætningen, som lade sig nøie med en rimelig Vinding, og ikke som de Gjæstgivere, Handelsmænd og Andre, der nu udsælge Arbeidernes Frembringelser, tage det Dobbelte ja det Mangedobbelte af hvad Arbeiderne faa og trykke og undertrykke den hele Virksomhed ved en ublu Sælgeløn.

Men et godt Ord finder et godt Sted, og et lidet Frø som falder i god og passelig Jord, kan gro op til et stort og mægtigt Træ, med Skygge og Frugt for kommende Folkefærd. Det som her og andre Steder er skrevet og talt om Husflidsarbeidet, mene vi ogsaa er et Frø, der i Fremtiden skal spire og udvikles til Gavn og Velsignelse for Folket, om det finder den gode Jordbund og den rette Hævd. Det er en stor og følgerig Sag, som er bragt paa Bane gjennem de nævnte Forhandlinger og Skrifter, og hver den, som føler for Folkets Velgang, kan ikke unddrage sig for at skjænke Husflidsgjerningerne og de Maader, hvorpaa Sandsen for dem og Kundskaben om dem kan vækkes og næres, sin Opmærksomhed og

Omhu: Formandskaber, Regjering og Storthing maa dette ligge allernærmest.

Det tales og skrives saa meget mod Udvandringen til America; men kan man vel fortænke Nogen, som lever under saadanne Tilstande, som de der paa en saa rystende Maade ere skildrede fra Aaserald, Fjotland og Siredalen, at de med Hungerlidelsen og Nøden for Øie søge at komme bort fra den daglige Trang, til et Land, hvor der vistnok arbeides paa Liv og Død, men som man fortæller dem flyder over af Mælk og Honning, og hvor Flesk og Hvedebrød er Husmandskost?

Efr. Indegte Nr af Morgenbladet

1864 Nr 133 Tillæg Naturi Kjøbdal

1862 Nr 82 Om fjøldyr fra Vinmalen

Lettvikeles Museum

Indhold.

Træ- og Udſkjærings-Arbeide